
İLETİŞİM ÇALIŞMALARI DEĞERLENDİRMELERİ

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Özden ÖZLÜ

İletişim Çalışmaları Değerlendirmeleri

Editör

Dr.Öğr.Üyesi Özden ÖZLÜ

yaz
yayınları

2025

İletişim Çalışmaları Değerlendirmeleri

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Özden ÖZLÜ

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8508-28-4

Ekim 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Sosyal Medyanın Kamu Diplomasisindeki Rolü: Etkili Stratejiler ve Uygulamalar2

Özden ÖZLÜ, Yankı ERGÜL

Richard Hoggart: Kültür, Sınıf Ve Kamusal Aklın Direnişi16

Alican ÖZER

Güvenlik Personelinin İnsansız Hava Araçlarını Benimseme Niyetleri: Utaut Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme.....30

Akan YANIK, Songül YANIK

Dizilerde Kadınların Nesneleştirilmesi Ve Şiddetin Meşrulaştırılması Üzerine Bir İnceleme47

Gözde YİRMİBEŞOĞLU, Asuman KASIM

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

SOSYAL MEDYANIN KAMU DİPLOMASİSİNDEKİ ROLÜ: ETKİLİ STRATEJİLER VE UYGULAMALAR

Özden ÖZLÜ¹

Yankı ERGÜL²

1. GİRİŞ

Kamu diplomasisi, devletlerin yalnızca hükümetler arası kanallarla değil, doğrudan yabancı kamuoylarıyla kurdukları iletişim aracılığıyla dış politika hedeflerine ulaşma çabasıdır; bu yönüyle yumuşak güç inşasının temel araçlarından biridir (Nye, 2008). Dijital çağda ise bu sürecin en görünür ve hızlı işleyen aracı sosyal medya olmuştur. Geleneksel medyanın erişim ve geri bildirim sınırlılıkları düşünüldüğünde, sosyal medya platformları diplomatik mesajların doğrudan, anlık ve etkileşimli biçimde yayılmasını mümkün kılmaktadır (Zhang, 2013). X (Twitter) ve Facebook gibi mecralar, diplomatik misyonların mesajlarını hızla iletmelerine, kriz anlarında gecikmeden tepki vermelerine ve hedef kitlelerle çift yönlü ilişki kurmalarına imkân tanımaktadır (Hayden, 2012). Dijital diplomasi bu bağlamda yalnızca iletişim kurmakla sınırlı değildir; duyguları harekete geçirme, kimlik ve imaj inşası, norm ve değer aktarımı gibi süreçleri de kapsar (Duncombe, 2019). Son yıllarda literatürde dijital diplomasiğin hem uygulama, hem süreç ve hem de bozucu ile dönüştürücü etkileriyle ele alındığı geniş bir çerçeve ortaya konmaktadır. Bu çerçevede Dışişleri bakanlıklarının çevrimiçi platformları kurumsal olarak içselleştirmekte olduğu, teknoloji merkezlerinde “teknoloji büyükelçisi” (tech ambassador) unvanıyla yeni temsil biçimleri oluşturmakta olduğu, sanal toplantılar ve sosyal medya üzerinden kamuyla ilişki geliştirmekte olduğu görülmektedir (Engtoft Meldgaard ve Fletcher, 2024).

Sosyal medyanın pratik etkisi özellikle kriz ve güvenlik bağlamlarında belirginleşmiştir. Ukrayna örneğinde, bakanlık ve liderlerin sosyal medyayı gerek uluslararası destek mobilizasyonu gerekse ülke anlatısının çerçevelenmesi için sistematik kullandığı; görsel çerçeveleme, platformlar

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım İngilizce Bölümü, ozdenozlu@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1890-4804.

² Dr., Bağımsız araştırmacı, yankiergul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7696-1639.

arası senkronizasyon ve teknoloji şirketlerine yönelik açık çağrılarla “dijital cephe” oluşturduğu gösterilmektedir (Ahmad, Hashmat ve Gulzar, 2025). Bu tür vakalar, sosyal medyanın yalnızca halkla ilişkiler düzeyinde değil, dış politika uygulamasının işleyişine de nüfuz ettiğini ortaya koymaktadır; hatta bazı çalışmalar, devlet aktörlerinin X paylaşımlarının uluslararası hukukun teamül oluşumunda “ham madde” rolü oynayabileceğini dahi tartışmaktadır (Green, 2022). Kurumsal düzeyde, Avrupa Birliği Dış Eylem Servisi (European External Action Service – EEAS) gibi yapılar dijital diplomasi ve sosyal medya varlıklarını açıkça tanımlamakta ve bu varlıkların amaçlarını resmi kurumsal sayfalarında çerçevelendirmektedir. Söz konusu amaçlar arasında Avrupa Birliği’nin temel değerlerinin tanıtılması, şeffaf ve doğru bilgilendirme yapılması ile küresel etkileşimin artırılması yer almaktadır. Bu yaklaşım, dijital diplomasiyi yalnızca bireysel uygulamalardan ibaret olmadığını, aksine kurumsallaşma evresine girdiğini ve uluslararası aktörlerin dijital iletişimi resmi diplomasi politikalarının ayrılmaz bir parçası haline getirdiğini göstermektedir (European External Action Service, 2023). Daha geniş ölçekte, kamu kurumlarının ve siyasi liderlerin sosyal medya kullanımını düzenli olarak inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle “Twiplomacy” adı verilen araştırma serisi ile güncel akademik tartışmalar, X başta olmak üzere farklı platformların diplomasi alanında ne kadar yaygın biçimde benimsendiğini ve bu mecraların ağ-merkezli diplomasi pratiklerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Lüfkens, 2018).

Bu bağlamda çalışmada öncelikle kamu diplomasisi kavramının dijital dönüşümle birlikte geçirdiği evrim ele alınacak; ardından sosyal medyanın kamu diplomasisine özgü katkıları ve farklı platformların kullanım biçimleri tartışılacaktır. Sonraki bölümlerde ise etkili stratejiler ve güncel uygulamalar değerlendirilecektir.

2. KAMU DİPLOMASİSİ KAVRAMI VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Sosyal medya teknolojileri, kamu diplomasisinin hem pratikte hem de kavramsallaştırılmasında önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Bu platformlar yalnızca kriz iletişimde hız ve doğrudanlık sağlayan, resmi söylemlerin gecikmeden yayılmasına ve yanlış bilgilerin hızlıca düzeltilmesine imkân tanıyan araçlar değildir; diplomasi anlayışında dönüşüm yaratarak kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiyle ilişkisini yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyanın kamu diplomasisinde hangi

stratejik gerekçelerle meşrulaştırıldığı ve hangi kavramsal çerçeveler içinde konumlandığı önem kazanmaktadır (Hayden, 2012).

Bu dönüşüm, kamu diplomasisinin yalnızca “yumuşak güç” (soft power) kapasitesini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda “keskin güç” (sharp power) unsurlarına karşı savunma mekanizması olarak da işlev görmektedir. Dezenformasyon kampanyalarının hızla yayıldığı dijital ortamda, kamu kurumlarının sosyal medyayı proaktif kullanması güvenilirlik ve şeffaflığı öne çıkaran yeni normların oluşmasına katkı sağlamaktadır (Bjola, 2020). AB düzeyinde “EUvsDisinfo” programı, Rusya ve Çin kaynaklı dezenformasyonun demokratik değerlere ve hukukun üstünlüğüne yönelik biçimlerini sistematik olarak analiz etmekte; bu içerikleri sosyal medya ve delegasyon kanalları üzerinden dolaşıma sokarak karşı anlatılar üretmektedir. Program, dezenformasyonu açıkça bir güvenlik tehdidi olarak çerçevelemektedir (EUvsDisinfo, t.y.).

Zhang’ın (2013) stratejik sorun yönetimi (Strategic Issue Management – SIM) yaklaşımı, bu dönüşümün teorik zeminini açıklar: Sosyal medya yalnızca iletim kolaylaştırıcısı değil, dış politika hedeflerini etkileyen fırsat ve tehditlerin yönetildiği stratejik bir süreçtir. Bu nedenle sosyal medya, diyalogu tek başına yücelten ya da salt araçsallaştıran bir bakışın ötesinde, bağlama duyarlı ve durumsallığı gözetken karar alma süreçlerinin parçasıdır. Kriz zamanlarında yürütülen dijital diplomasi uygulamaları bu yaklaşımın somut örneklerini oluşturur. Nitekim Türkiye, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında sosyal medya platformlarını aktif biçimde kullanarak hem ulusal kamuoyuna hem de uluslararası topluma yönelik mesajlarını hızla iletmiş; kriz anlarında sosyal medyanın “dijital kamu diplomasisi sahası”na dönüştüğünü göstermiştir (Uysal ve Schroeder, 2019).

Son yıllarda literatürde “ağ-merkezli diplomasi” (networked diplomacy) kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavram, kamu diplomasisinin artık tek yönlü mesajlaşmadan ziyade çok katmanlı ve çok aktörlü bir iletişim ekosisteminde yürütüldüğünü vurgulamaktadır (Hocking ve Melissen, 2015; Sharp, 2009). Dijitalleşme, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, diasporalar ve bireyler gibi devlet dışı aktörlerin karar ve söylem döngüsündeki görünürlüğünü artırmış; sosyal medya bu aktörleri dış politika iletişiminin aktif öznesi hâline getirmiştir (Riordan, 2003; Riordan, 2019). Türkiye’nin Afrika politikalarında resmi misyonlar ile sivil toplumun sosyal medya üzerinden kurduğu eşgüdüm, yardım diplomasisi söylemlerini görünür kılarak çok katmanlı bir ağ inşa etmektedir. Benzer biçimde Birleşmiş Milletler’in

sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SDGs) kampanyaları, devletler, STK'lar ve bireylerin #GlobalGoals etiketi etrafında ortak bir söylem üretmesini sağlayarak kamu diplomasisini devletler arası dikey ilişkiden çok paydaşlı, yatay bir pratik hâline taşımaktadır.

Dolayısıyla dijital dönüşüm, kamu diplomasisini geleneksel araçların ötesine taşıyarak çok katmanlı ve çok aktörlü bir iletişim ekosistemi oluşturmuştur. Bu ekosistemde sosyal medyanın diplomasiye sağladığı özgün katkılar giderek daha görünür hale gelmektedir.

3. SOSYAL MEDYANIN KAMU DİPLOMASİSİNE KATKILARI

Diplomatik misyonların Facebook kullanımlarına ilişkin çalışmalar, sosyal medya içeriğini farklı kategoriler altında sınıflandırmakta; bu çerçevede etkileşim ve kullanıcı üretimli içerikler kamuoyunun diplomasi süreçlerine doğrudan katılımını ve sosyal medyanın daha kapsayıcı bir diplomasi anlayışı yaratma potansiyelini göstermektedir (Spry, 2018). Bu çerçevede, diasporayla dijital ortamda kurulan ilişkilerle daha da pekişmekte; Meksika Büyükelçiliği'nin sosyal medya aracılığıyla diasporaya yönelik geliştirdiği stratejiler ise bu duruma örnek teşkil etmektedir. (Bravo ve De Moya, 2018). Sosyal medya aynı zamanda kimlik ve imaj inşasında da önemli bir rol üstlenmekte; görsel anlatılar ve semboller aracılığıyla ulusal kimlik sunumu ve kültürel diplomasi faaliyetlerinin görünür kılınması bu işlevin belirgin örnekleri arasında yer almaktadır (Aydın ve Sadakaoğlu, 2020). Bu gelişmelerin yanı sıra dijitalleşme, kamu diplomasisinin yalnızca geleneksel hedef kitlelere değil, aynı zamanda uzman topluluklara ve profesyonel ağlara da açılmasını sağlamaktadır. Böylelikle diplomasi, bilgi paylaşımı ve uzmanlık temelli etkileşimlerle desteklenen çok katmanlı bir pratiğe dönüşmektedir (Manor, 2019).

Sosyal medyanın kamu diplomasisine özgü katkılardan biri, içerik ve ağ temelli ölçülebilir etki üretmesidir. Elçilik ya da kurumsal hesapların ağ konumu, merkezilik ve bağlantırlık gibi ölçütler ile tema ve çerçeve seçimi birlikte incelendiğinde, Avustralya, Belçika, Yeni Zelanda ve İsviçre örneklerinde görüldüğü üzere dijital kampanyaların ulus markasına yansımaları daha sağlıklı değerlendirilebilmektedir. Örneğin Avustralya, çevre politikaları ve sürdürülebilirlik temalı içerikleriyle dijital diplomaside güçlü bir merkezilik sergilerken; Yeni Zelanda, özellikle güvenilirlik ve

kapsayıcılık çerçevesi üzerinden diaspora ile kurduğu ağ ilişkileri sayesinde ulusal imajını pekiştirmektedir (Sevin ve Ingenhoff, 2018). Bununla birlikte, dışişleri bakanlıkları ve misyonların önemli bir kısmı hâlâ yayıncılık mantığına bağlı; karşılıklı etkileşim, diyalojik iletişim ve dinleme kısıtlıdır, gerçekleşen etkileşim de çoğu kez dar gündemlere sıkışmaktadır. Bu bulgular, sosyal medyanın potansiyeli ile kurumsal kullanım arasındaki boşluğa işaret ederek etkileşim ve dinleme kapasitesini artırmanın stratejik önemini vurgulamaktadır (Kampf, Manor ve Segev, 2015). Ayrıca kamusal anlatıyı yalnızca resmî hesaplar taşıyor; gazeteciler, STK'lar, kanaat önderleri ve diaspora gibi influencer ekosistemleri ağın merkezlerinde yer alarak ülke imajını ve gündemi şekillendirmektedir. X üzerinde yürütülen ülke-bazlı araştırmalar, kilit düğümlerin belirleyici rolünü ve ulus markalamada influencer katılımının etkisini ortaya koymaktadır (Ingenhoff, Calamai ve Sevin, 2021; Li ve Feng 2022). Son olarak sosyal medya, stratejik anlatıların kurulması ve rekabetine zemin sağlar; görünürlüğü aşan bir biçimde meşruiyet, güven ve politika uyumu üretir (Miskimmon, O'Loughlin ve Roselle, 2013). Bu çerçeve kimlik ve imaj inşası ile kriz anlatılarının yönetimini teorik olarak temellendirir. Bu katkıların somut biçimde nasıl ortaya çıktığını ise farklı sosyal medya platformlarının diplomasiye özgü kullanım pratikleri göstermektedir.

4. SOSYAL MEDYA PLATFORMLARININ KAMU DİPLOMASİSİNDEKİ KULLANIMI

Platformların işlevsel farklılıkları, diplomatik uygulamaları çeşitlendirmektedir. Facebook, çoğu diplomatik misyon için geniş kitlelere bilgilendirme yapmak ve etkinlikleri duyurmak amacıyla kullanılmakta; özellikle küçük ve orta ölçekli aktörler açısından görünürlük sağlamaktadır. Spry (2018), Facebook diplomasisinin özellikle küçük, yoksul ve coğrafi ya da politik olarak yakın ülkelerde daha kritik bir rol oynadığını; bu ülkelerde Facebook'un kalkınma fonları, yükseköğrenim bursları ve istihdam fırsatları gibi olanaklarla bağlantılı biçimde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. X hızlı tepki, gündem oluşturma ve medya köprülemesi için tercih edilmekte; Türkiye bağlamında ise bölgesel söylem üretimi açısından dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Uysal ve Schroeder (2019), Türkiye'nin Twitter diplomasisinin kültürel unsurlardan çok, siyasi karşılıklı bağımlılık ve bölgesel liderlik söylemleri etrafında şekillendiğini; bunun da ülkenin dijital diplomasi stratejisinde yeni fırsatlar kadar zorluklar da barındırdığını

ortaya koymaktadır. Surma (2014) ise Fransa, İtalya ve Rusya gibi ülkelerin dijital diplomasi pratiklerini karşılaştırmalı olarak ele almakta ve sosyal medyanın diplomatik kurumları hem daha kamusal hem de daha kırılğan hale getirdiğini vurgulamaktadır. Instagram, görsel sembollere dayalı içerikleriyle askerî ve kültürel kurumların imaj çalışmaları ve duygusal çerçeveler için kullanılmaktadır. Aydın ve Sadakaoğlu (2020), özellikle TSK'nin milli ve dini bayramlarda paylaştığı duygusal yoğunluğu yüksek içeriklerin geniş etkileşim aldığını; yerli savunma sanayii ürünlerine ilişkin görsellerin ise siyasal önceliklerle uyumlu biçimde stratejik iletişim aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu bulgular, orduların sosyal paylaşım ağlarındaki varlığının yalnızca iç kamuoyu desteğini güçlendirmekle kalmadığını, aynı zamanda dış politik hedeflere destek sağlayan bir kamu diplomasisi işlevi kazandığını ortaya koymaktadır. LinkedIn, politika topluluklarıyla profesyonel etkileşimi ve uzman içerik dolaşımını artırarak kamu diplomasisinin uzmanlık tabanlı boyutunu güçlendirmektedir. Manor (2019), dijitalleşmenin kamu diplomasisini dijital–dijital olmayan gibi ikili ayrımlarla değil, değerlerin, normların ve işleyiş süreçlerinin yeniden tanımlandığı uzun vadeli bir dönüşüm olarak kavramsallaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede LinkedIn gibi profesyonel ağlar, farklı ülkelerin dışişleri bakanlıklarının dijitalleşme sürecinde hangi aşamada olduklarını ve uzman topluluklarla nasıl bir etkileşim geliştirdiklerini gözlemlemeye olanak sağlamaktadır. Öte yandan, bu avantajların yanında dezenformasyon, platform algoritmalarının kutuplaştırıcı etkileri, hedefli manipülasyon ve mesajın bağlamından kopması gibi riskler de bulunmaktadır. Bu nedenle kurumsal hesaplar için etik ilkelere, şeffaflığa ve kanıt temelli iletişime dayalı kılavuzlar geliştirilmektedir (European External Action Service, 2023).

Ülkelerin diplomatik misyonlarının Facebook ile X kullanımında ‘yayıncılık’ ile ‘etkileşim’ arasındaki farklılıklar, kamuya açık etkileşimin ülkeden ülkeye değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır (Spry, 2018; Kampf, Manor ve Segev, 2015). Ayrıca elçiliklerin karşılıklı kimlik inşasını X üzerinden nasıl kurduklarına dair yeni bulgular, “karşılıklılık/asimetri” dinamiklerini ortaya koymaktadır (Lee ve Shahin, 2023). X'in diplomasi ekosistemindeki ağırlığı, karar vericiler ve gazeteciler üzerinde gündem şekillendirici etkiye de dayanmakta ve Twitter ile anaakım basın arasında çoğu bağlamda Twitter'dan basına doğru işleyen karşılıklı gündem aktarımı bulunduğu gösterilmektedir (Harder, Sevenans ve Van Aelst, 2017; Su ve

Xiao, 2024). Öte yandan çatışma ve kriz anlarında hükümet dışı aktörlerle kıyaslandığında, resmî mesajların yankılanma ve benimsenme kalıpları farklılaşabilmekte; bu da içerik tasarımında farklı stratejiler gerektirdiğine işaret etmektedir (Atad, Lev-On ve Yavetz, 2023). Bu doğrultuda, platformların işlevsel farklılıkları, etkili stratejilerin geliştirilmesi ve genel uygulamaların kurumsal düzeyde tasarlanması açısından da yol gösterici olmaktadır.

5. ETKİLİ STRATEJİLER VE GENEL UYGULAMALAR

Etkili bir dijital kamu diplomasisi stratejisi amaç, hedefkitle içgörüsü, anlatı mimarisi, diyalog ve ölçüm zincirine dayanmaktadır. Dış politika hedefleriyle uyumlu ve tutarlı stratejik anlatılar kurmak, bu anlatıları platformlara uygun dil ve biçimlere dönüştürmek ve hedef kitlelerle diyalojik, karşılıklı öğrenmeye dayalı ilişkiler geliştirmek esastır (Miskimmon, O’Loughlin ve Roselle, 2013; Kent ve Taylor, 2002). Bu yaklaşım, Cull’un dinleme, savunuculuk, kültürel diplomasi, değişim, yayıncılık sınıflandırmasındaki işlevleri, dijital ortama bütünlüklü bir tasarımla taşımayı gerektirmektedir (Cull, 2008). Sürdürülebilirlik için kurum içi koordinasyonun, içerik yönetimi ve sosyal dinleme süreçlerinin, kriz iletişimi protokollerinin ve değerlendirme-öğrenme döngülerinin standartlaştırılarak dış politika hedefleriyle bağlanması gerekmektedir (Manor, 2019; Pamment, 2014).

Bu stratejik çerçeve, uygulama düzeyinde platformların özgün işlevleri dikkate alınarak hayata geçirilmektedir. İçerik platforma göre tasarlanmakta ve çok kanallı eşgüdümle yürütülmektedir. Bu bağlamda, stratejik yaklaşımların pratik yansımaları platformlara özgü kullanım biçimleriyle görünür olmaktadır: X gerçek zamanlı tepki, medya köprülemesi ve gündemle etkileşim için; Instagram, YouTube ve TikTok, görsel hikâye anlatımı ve duygusal çerçeveleme için; LinkedIn ise uzman topluluklarla bilgi dolaşımı için öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, diaspora ve influencer düğümlerini dâhil eden eş-üretim modeli erişimi ve inandırıcılığı artırmakta; ülke-bazlı ağ çalışmalarında ise kilit düğümlerin ülke imajını taşıyıcı bir rol üstlendikleri gösterilmektedir (Uysal ve Schroeder, 2019; Aydın ve Sadakaoğlu, 2020; Ingenhoff, Calamai ve Sevin, 2021; Li ve Feng, 2022). Risk yönetimi ve bilgi bütünlüğü boyutunda, dezenformasyon ve manipülasyona karşı doğrulama mekanizmalarının, ön aşılama (önleyici) stratejilerinin ve şeffaflık ilkelerinin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği, “Yabancı

Bilgi Manipülasyonu ve Müdahalesi” (Foreign Information Manipulation and Interference – FIMI) kavramını geliştirerek dış aktörlerce yürütülen kasıtlı ve koordineli bilgi operasyonlarını tanımlamaktadır. AB’nin FIMI çerçevesi ile EUvsDisinfo uygulamaları; ilkesel yaklaşımlar, kurumsal süreçler ve çok paydaşlı iş birlikleri bakımından yol gösterici nitelik taşımaktadır (European External Action Service, 2023; EUvsDisinfo, t.y.). Bununla bağlantılı olarak, kavramsal düzeyde bilgi bozukluğu tipolojisi de yanlış bilgi, dezenformasyon ve kötü niyetli bilgi kategorileri üzerinden strateji tasarımı yaygın bir referans olarak kullanılmaktadır (Wardle ve Derakhshan, 2017).

Bu çerçeveye ek olarak, son yıllarda yapay zekâ ve veri analitiğine dayalı sosyal dinleme uygulamaları öne çıkmaktadır. Hedef kitlelerin duygu analizinden bot ağlarının tespitine kadar farklı alanlarda kullanılan bu araçlar, diplomatik mesajların bağlama duyarlı biçimde uyarlanmasını ve kriz anlarında erken uyarı mekanizmalarının işletilmesini sağlamaktadır (Sevin ve Eken, 2024; Franke, 2021). Ayrıca stratejik anlatıların etkisini artırmak amacıyla mikro-hedefleme ve kitle segmentasyonu teknikleri de yaygınlaşmaktadır. Diaspora toplulukları, uzman gruplar ya da genç kitleler gibi alt segmentlere özel içeriklerin tasarlanması, kamu diplomasisinin kapsayıcılığını ve etkileşim kapasitesini genişletmektedir (Manor, 2016). Yaratıcı ve katılımcı yöntemler de etkili stratejilerin tamamlayıcı unsurları haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler’in sürdürülebilir kalkınma hedefleri kampanyalarında görüldüğü gibi oyunlaştırma, etkileşimli yarışmalar ve kullanıcı üretimi içerik çağrıları, hedef kitlelerin yalnızca alıcı değil, aynı zamanda anlatının ortak üreticisi olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, şeffaflık ve güven üretimi boyutunda blockchain tabanlı uygulamaların kullanımı gündeme gelmekte; özellikle yardım diplomasisi ve bağış süreçlerinde kayıtların izlenebilir kılınması hesap verebilirlik kapasitesini güçlendirmektedir (Ugwu, 2025). Son olarak, dijital kamu diplomasisinin sürdürülebilirliği yalnızca içerik üretimine değil, kurumsal kapasitenin geliştirilmesine de bağlıdır. Bu nedenle dışişleri bakanlıkları ve diplomatik misyonlarda dijital okuryazarlık, kriz iletişimi ve dezenformasyonla mücadeleyle yönelik eğitim programları yaygınlaştırılmakta; diplomatların sosyal medya ortamlarını daha bilinçli, güvenli ve stratejik kullanmaları sağlanmaktadır. Böylelikle dijital diplomasi, kurumsal öğrenmeyi ve profesyonel gelişimi içeren dinamik bir süreç haline gelmektedir.

Değerlendirme ve ölçüm aşamasında yalnızca beğeni ve takipçi sayısı gibi sınırlı göstergelere odaklanmak yeterli değildir. Bunun yerine, içerik

ve ağ yapısına dayalı ölçütler, anlatıların ne ölçüde benimsendiği ve davranışlara nasıl yansıdığı da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda etkileşimin niteliği, ağ içindeki konum ve bağlantılar; anlatıların kabul edilme düzeyi ve medyalar arası gündem aktarımıyla birlikte değerlendirilmelidir (Sevin ve Ingenhoff, 2018; Kampf, Manor ve Segev, 2015; Harder, Sevenans ve Van Aelst, 2017). Böylece kamu diplomasisi faaliyetlerinin yalnızca görünürlüğü değil, aynı zamanda meşruiyet ve güven üretimine katkısı da daha nesnel biçimde ölçülebilir. Tüm bu bulgular, sosyal medyanın artık tamamlayıcı bir unsur olmanın ötesinde, stratejik ve kurumsal bir alan haline geldiğini göstermektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, sosyal medyanın kamu diplomasisi süreçlerinde nasıl dönüştürücü bir işlev üstlendiğini hem kuramsal çerçeve hem de uygulama örnekleri üzerinden incelemiştir. Bulgular, sosyal medyanın artık yalnızca tamamlayıcı bir iletişim aracı değil, dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kurumsallaşmış, stratejik ve çok boyutlu bir diplomasi alanı haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Öncelikle, sosyal medyanın kriz anlarında sunduğu hız, doğrudanlık ve görsellik, kamu diplomasisini devletler arası iletişimin ötesine taşımaktadır. Ukrayna ve Türkiye örnekleri, diplomatik misyonların ve liderlerin sosyal medyayı ulusal anlatıların çerçevelenmesi, uluslararası kamuoyunun seferber edilmesi ve gündem şekillendirme amacıyla sistematik biçimde kullandığını göstermektedir. Bu yönüyle sosyal medya, hem ulus markasının inşasında hem de uluslararası meşruiyet üretiminde kritik bir alan haline gelmiştir.

İkinci olarak, sosyal medyanın ağ-merkezli yapısı kamu diplomasisinin aktör haritasını genişletmiştir. Diasporalar, sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri ve influencer ekosistemleri yalnızca mesajın taşıyıcısı değil, anlatının ortak üreticisi haline gelmiştir. Bu durum, kamu diplomasisinin yatay ilişkilerle, çok aktörlü ve çok katmanlı bir iletişim pratiği olarak yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.

Üçüncü olarak, sosyal medyanın risk boyutu göz ardı edilemez. Dezenformasyon, manipülasyon, algoritmik kutuplaşma ve güvenlik tehditleri, dijital diplomasiinin sürdürülebilirliği için kurumsal risk yönetimini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin geliştirdiği FIMI çerçevesi ve EUvsDisinfo girişimi, doğrulama, önleyici ve şeffaflık

ilkelerinin kurumsallaştırılması açısından yol gösterici olmuştur. Benzer şekilde, bilgi bozukluğu tipolojisinin politika tasarımı referans alınması, bu tehditlerle mücadelede kavramsal bir dayanak sağlamaktadır.

Dördüncü olarak, çalışma dijital kamu diplomasisinin yalnızca içerik üretiminden ibaret olmadığını, aynı zamanda ileri teknolojilerin ve veri analitiğinin stratejik kullanımını gerektirdiğini göstermiştir. Yapay zekâ tabanlı sosyal dinleme, mikro-hedefleme, oyunlaştırma, blockchain uygulamaları ve dijital diplomasi eğitimi, güncel stratejilerin tamamlayıcı bileşenleri haline gelmiştir. Bu uygulamalar, sosyal medyanın yalnızca görünürlük sağlamakla kalmayıp güven, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım üretmesini mümkün kılmaktadır.

Son olarak, sosyal medyanın kamu diplomasisindeki etkisi yalnızca kampanyaların görünürlüğüyle ölçülemez. Etkileşim kalitesi, ağ metrikleri, anlatıların benimsenmesi ve davranışsal çıktılar gibi göstergelerin değerlendirmeye dâhil edilmesi gerekmektedir. Böylece sosyal medya tabanlı diplomasi faaliyetleri, yalnızca iletişimsel başarı değil, dış politika hedeflerine katkı ve uluslararası meşruiyet üretimi açısından da nesnel biçimde değerlendirilebilecektir.

Gelecekte yapılacak araştırmaların ise farklı ülke ve bölge karşılaştırmaları üzerinden sosyal medya stratejilerinin kültürel ve kurumsal bağlamlara göre nasıl farklılaştığını incelemesi, yapay zekâ ve algoritmaların diplomatik iletişimdeki rolünü ampirik olarak analiz etmesi ve dezenformasyona karşı önleyici stratejilerin uzun vadeli etkilerini test etmesi önemlidir. Ayrıca mikro-hedefleme, influencer iş birlikleri ve oyunlaştırma gibi yöntemlerin diplomasiye kattığı değer ve risklerin saha araştırmalarıyla değerlendirilmesi; dijital diplomasi eğitimi ve kapasite geliştirme süreçlerinin mesleki pratiklere ve kurumsal öğrenmeye uzun vadeli katkılarının daha ayrıntılı biçimde ortaya konması, literatüre ve uygulamaya yeni ufuklar açacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, E., Hashmat, S., ve Gulzar, S. (2025). Narratives on digital frontline: Analyzing visual media on Twitter of the Ukraine conflict 2022. *Qlantic Journal of Social Sciences and Humanities*, 6(2), 10-19. <https://doi.org/10.55737/qjssh.vi-ii.25332>
- Atad, E., Lev-On, A., ve Yavetz, G. (2023). Diplomacy under fire: Engagement with governmental versus non-governmental messages on social media during armed conflicts. *Government Information Quarterly*, 40(3), 101835. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2023.101835>
- Aydın, A. A., ve Sadakaoğlu, M. C. (2020). İdeoloji ve Instagram: Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönettiği Instagram hesabının kamu diplomasisi açısından incelenmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10(3), 221–231. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojdac/issue/55754/762702>
- Bjola, C. (2020). Coping with digital disinformation in multilateral contexts: The case of the UN global compact for migration. In C. Bjola & R. Zaiotti (Eds.), *Digital diplomacy and international organisations* (pp. 267-286). Routledge.
- Bravo, V., ve De Moya, M. (2018). Mexico's public diplomacy efforts to engage its diaspora across the border: Case study of the programs, messages and strategies employed by the Mexican Embassy in the United States. *Rising Powers Quarterly*, 3(3), 173–193.
- Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 31-54. <https://doi.org/10.1177/0002716207311952>
- Duncombe, C. (2019). Digital diplomacy: Emotion and identity in the public realm. *The Hague Journal of Diplomacy*, 14(1-2), 102-116. <https://doi.org/10.1163/1871191X-14101016>
- Engtoft Meldgaard, A. M., ve Fletcher, T. (2024). Digital diplomatic representation: The rise of tech ambassadors. In C. Bjola & I. Manor (Eds.), *The Oxford handbook of digital diplomacy* (Oxford Handbooks). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192859198.013.23>

- European External Action Service. (2023). *Digital diplomacy and social media*. 23 Ağustos 2025 tarihinde <http://bit.ly/4p4glDI> adresinden erişildi.
- EUvsDisinfo. (t.y.). *Learn: The tools to understand and respond to disinformation*. 23 Ağustos 2025 tarihinde https://euvsdisinfo.eu/learn/?utm_source adresinden erişildi.
- Franke, U. (2021). *Artificial intelligence diplomacy: Artificial intelligence governance as a new European Union external policy tool*. European Council on Foreign Relations. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU\(2021\)662926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU(2021)662926_EN.pdf)
- Green, J. A. (2022). The rise of Twiplomacy and the making of customary international law on social media. *Chinese Journal of International Law*, 21(1), 1–53. <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmac007>
- Harder, R. A., Sevenans, J., ve Van Aelst, P. (2017). Intermedia agenda setting in the social media age: How traditional players dominate the news agenda in election times. *The International Journal of Press/Politics*, 22(3), 275-293. <https://doi.org/10.1177/1940161217704969>
- Hayden, C. (2012). Social media at state: Power, practice, and conceptual limits for US public diplomacy. *Global Media Journal*. 11(21).
- Hocking, B., ve Melissen, J. (2015). *Diplomacy in the digital age* (Clingendael Report). The Hague: Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’. <http://bit.ly/3JtUCEO>
- Ingenhoff, D., Calamai, G., ve Sevin, E. (2021). Key influencers in public diplomacy 2.0: A country-based social network analysis. *Social Media + Society*, 7(1). <https://doi.org/10.1177/2056305120981053>
- Kampf, R., Manor, I., ve Segev, E. (2015). Digital diplomacy 2.0? A cross-national comparison of public engagement in Facebook and Twitter. *The Hague Journal of Diplomacy*, 10(4), 331–362. <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341318>
- Kent, M. L., ve Taylor, M. (2002). Toward a dialogic theory of public relations. *Public Relations Review*, 28(1), 21–37. [https://doi.org/10.1016/S0363-8111\(02\)00108-X](https://doi.org/10.1016/S0363-8111(02)00108-X)

- Lee, K. K., ve Shahin, S. (2023). Reciprocity and asymmetry in digital diplomacy: Geopolitics of national identity in South Korea–Japan and South Korea–US relations. *Policy & Internet*, 15(3), 415–430. <https://doi.org/10.1002/poi3.355>
- Li, X. (Leah), ve Feng, J. (2022). Influenced or to be influenced: Engaging social media influencers in nation branding through the lens of authenticity. *Global Media and China*, 7(2), 219-240. <https://doi.org/10.1177/20594364221094668>
- Lüfkens, M. (2018). *Twiplomacy study 2018*. BIDD Belgrade Initiative. 23 Ağustos 2025 tarihinde <https://www.bidd.org.rs/twiplomacy-study-2018/> adresinden erişildi.
- Manor, I. (2016). *Are we there yet: Have MFAs realized the potential of digital diplomacy? Results from a cross-national comparison*. Leiden, Boston: Brill.
- Manor, I. (2019). *The digitalization of public diplomacy*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-04405-3>
- Miskimmon, A., O’Loughlin, B., ve Roselle, L. (2013). *Strategic narratives: communication power and the new world order* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315871264>
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109. <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>
- Pamment, J. (2014). *New Public diplomacy in the 21st century: A comparative study of policy and practice*. Routledge.
- Riordan, S. (2003). *The New Diplomacy*. Cambridge: Polity Press.
- Riordan, S. (2019). *Cyberdiplomacy: Managing security and governance online*. Cambridge: Polity Press.
- Sevin, E., ve Eken, M. E. (2024). Yet another turn? Prioritising the needs of diplomacy over the capabilities of generative AI. *Place Branding and Public Diplomacy*. <https://doi.org/10.1057/s41254-024-00325-w>
- Sevin, E., ve Ingenhoff, D. (2018). Public diplomacy on social media: Analyzing networks and content. *International Journal of Communication*, 12, 3663–3685. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8726/2449>

- Sharp, P. (2009). *Diplomatic theory of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://bit.ly/3VgpbjP>
- Spry, D. (2018). Facebook diplomacy: a data-driven, user-focused approach to Facebook use by diplomatic missions. *Media International Australia*, 168(1), 62-80. <https://doi.org/10.1177/1329878X18783029>
- Surma, I. V. (2014). Digital diplomacy in the discourse of global policy. *Moscow State Institute of International Relations (MGIMO) Review of International Relations*, 6(39), 53–60. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2014-6-39-53-60>
- Su, Y., ve Xiao, X. (2024). Intermedia attribute agenda setting between the U.S. mainstream newspapers and Twitter: A two-study analysis of the paradigm and driving forces of the agenda flow. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 101(2), 451-476. <https://doi.org/10.1177/10776990231221150>
- Ugwu, C. S. (2025). *Blockchain diplomacy: Rethinking trust, sovereignty, and global cooperation in the digital era*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5327485>
- Uysal, N. ve Schroeder, J. (2019). Turkey's Twitter public diplomacy: Towards a “new” cult of personality. *Public Relations Review*, Volume 45, Issue 5, 101837. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2019.101837>
- Wardle, C., ve Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>
- Zhang, J. (2013). A strategic issue management (SIM) approach to social media use in public diplomacy. *American Behavioral Scientist*, 57(9), 1312-1331. <https://doi.org/10.1177/0002764213487734>

RICHARD HOGGART: KÜLTÜR, SINIF VE KAMUSAL AKLIN DİRENİŞİ

Alican ÖZER¹

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısında Britanya’da yaşanan kültürel, ekonomik ve politik dönüşümler; emek, sınıf ve kimlik ilişkilerini yeniden tanımlarken “kültür” kavramını da toplumsal analizlerin merkezine yerleştirmiştir. Bu dönemde kültür, yalnızca yüksek sanatın ya da estetik yargıların alanı olmaktan çıkarak gündelik yaşamın, sınıf ilişkilerinin ve toplumsal deneyimin anlaşılmasında temel bir kavram haline gelmiştir. Bu dönüşümün en önemli entelektüel öncülerinden biri, modern İngiliz kültürel çalışmalarının kurucu figürü Richard Hoggart’tır.

Hoggart’ın 1957 tarihli *The Uses of Literacy* adlı eseri, savaş sonrası Britanya’da yükselen tüketim kültürünün işçi sınıfı değerlerini, kamusal aklı ve toplumsal dayanışmayı nasıl aşındırdığını derin bir sezgiyle ortaya koymuştur. Hoggart, kültürü yalnızca estetik beğenin değil, ahlaki sorumluluk ve toplumsal bütünlüğün alanı olarak yorumlamıştır. Onun için kültür, “yaşanan deneyim”in ve “sıradan hayat”ın içinde anlam bulan bir etik dokudur.

Bu yönüyle Hoggart, hem Matthew Arnold ve F. R. Leavis’in “yüksek kültür” geleneğinden izler taşır hem de bu geleneği aşarak kültürü gündelik yaşamın içinde yeniden tanımlar. Yaklaşımı, Frankfurt Okulu’nun kültür endüstrisi eleştirisiyle benzer bir duyarlılığa sahiptir; ancak soyut ideoloji çözümlemelerinden ziyade, “insan yüzlü bir etnografi” olarak kültürel pratiği gözlemler. Hoggart’ın metinleri, gündelik yaşamın içindeki dayanıklılığı, nezaketi ve anlam arayışını görünür kılan bir ahlaki antropoloji niteliğindedir.

¹ Dr, Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ozeralican@hotmail.com , ORCID: 0000-0003-3522-3434.

Hoggart'ın düşüncesinde merkezi bir yer tutan “sıradan yaşam” kavramı, edilgen bir uyum değil; kapitalist kültürel formların yüzeyselliğine karşı anlamın ve dayanıklılığın sahasıdır. Bu etik duyarlılık, Habermas'ın kamusal alan kuramıyla da paralellik taşır: her iki düşünür için de kültür, piyasanın değil, ortak aklın ve iletişimsel anlam üretiminin alanıdır. Benzer biçimde, Hoggart'ın “ahlaki kamusalılık” vurgusu Gramsci'nin “organik entelektüel” kavramıyla örtüşür; çünkü Hoggart, akademik alanla kamusal sorumluluğu birleştiren bir entelektüel figürdür.

1964'te Birmingham Üniversitesi'nde kurduğu Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS), kültürel çalışmaların doğuşunu simgeleyen bir dönüm noktası olmuştur. Hoggart'ın bu kurumsal girişimi, popüler kültür, gençlik, yerel basın ve gündelik pratikler gibi alanları “kültürün ciddi konuları” haline getirerek, kültürel analiz ile etik duyarlılığı birleştiren bir araştırma hattı oluşturmıştır.

Bu kitap bölümü, Hoggart'ın düşüncesini tarihsel bağlamı içinde ele alarak, onun kültür, ahlak ve kamusalılık kavrayışlarını çağdaş kültürel teorilerle ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır. Hoggart'ın mirası, yalnızca 1950'lerin işçi sınıfı kültürüne dair nostaljik bir tanıklık değil; günümüz dijital kapitalizminin ve kültürel göreceliğin hâkim olduğu çağda hâlâ yankılanan bir etik uyarıdır: Kültür, piyasanın değil; kamusal aklın alanıdır. Entelektüel ise, bu aklın etik hafızasıdır.

2. THE USES OF LITERACY: İŞÇİ SINIFININ KÜLTÜREL ANATOMİSİ

Richard Hoggart'ın 1957 tarihli *The Uses of Literacy* adlı eseri, savaş sonrası Britanya toplumunda yaşanan sosyo-kültürel dönüşümün en etkili tanıklıklarından biridir. Eser, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan refah devleti düzeninde işçi sınıfının “yeni zenginleşen” kesimlerinin geçirdiği kültürel çözülme süreçlerini inceleyerek, modernleşme ile toplumsal kimlik arasındaki gerilimi özgün bir biçimde kavramsallaştırır. Hoggart, hem kültürel bir tarihçi hem de edebî bir gözlemci olarak, kendi çocukluğunu geçirdiği Leeds'teki işçi sınıfı mahallelerini, gündelik pratikler, dilsel kalıplar ve ahlaki değerler üzerinden etnografik bir hassasiyetle betimler.

Eserin ilk bölümleri otobiyografik bir ton taşır. Hoggart (2009) burada, işçi sınıfı yaşamının sıcak ve samimi dokusunu; toplumsal dayanışma, ahlaki tutarlılık, komşuluk ilişkileri ve özsaygı gibi değerler aracılığıyla görünür

kılar. Bu anlatı, modern toplumun kültürel dönüşümünü yalnızca dışsal bir gözlemle değil, içeriden bir tanıklıkla aktarır. Hoggart'ın metni, bu yönüyle hem “yaşanan kültür”ün savunusunu yapar hem de kültürel sürekliliğin etik bir temel üzerine kurulu olduğunu ima eder.

Hoggart'ın “otantik işçi sınıfı kültürü”nün çözülüşüne dair analizleri, 1950'lerin Britanyası'nda gelişen “kitle kültürü”nün etkilerini sert biçimde eleştirir. Yazar, popüler dergiler, romantik hikâyeler ve reklâmlarla örülü medyatik dünyayı “hedonistik grup bireyciliği” üreten bir alan olarak tanımlar. Ona göre bu yeni kültürel form, bireyleri hem sahte bir topluluk duygusuna hem de yüzeysel bir haz ekonomisine hapseder (Hoggart, 2009, s. 151-152). Bu durum, “okuryazarlığın kötüye kullanımı”nın bir sonucudur; yani okuma-yazma kapasitesi artık düşünsel derinleşmeye değil, tüketime yönlendirilmiştir. Hoggart'ın orijinal başlığında yer alan “abuses” ifadesi, kültürel modernleşmenin ahlaki bir deformasyonla sonuçlandığına dair güçlü bir uyarı niteliğindedir (Owen, 2005).

Hoggart'ın kültür kavrayışı, F. R. Leavis ve Matthew Arnold gibi “yüksek kültür” savunucularının edebî geleneklerinden izler taşır. Arnold'un “kültür ve anarşi” ikiliğiyle tanımladığı medeniyet ideali ile Leavis'in “yüksek kültürün seçici yargısı”nı merkeze alan yaklaşımı, Hoggart'ın düşüncesinde yankı bulur. Ancak Hoggart bu geleneği aşarak, kültürün yalnızca seçkin bir estetik alan değil, aynı zamanda gündelik yaşamın anlam örgüsü olduğunu ileri sürer (McGuigan, 2006). Onun kültür anlayışı, hem elitist eleştirinin sınıfsal körlüğünü aşmayı hem de kültürel popülizmin yüzeyselliğinden uzak durmayı hedefler.

Bu noktada Hoggart, Adorno ve Horkheimer'in “kültür endüstrisi” kavramıyla benzer bir duyarlılığı paylaşır. Tıpkı Frankfurt Okulu'nun eleştirmenleri gibi, o da popüler kültürün bireyleri standartlaştırarak eleştirel düşünme yetilerini zayıflattığını savunur (Adorno & Horkheimer, 1997). Ancak Hoggart'ın yaklaşımı bu gelenekten belirgin biçimde ayrılır: onun eleştirisi, soyut bir ideoloji çözümlemesi değil, “insan yüzü bir etnografi”dir. Hoggart, kitle kültürünü yalnızca yozlaştırıcı bir güç olarak değil, aynı zamanda insanların hayatlarını anlamlandırmak için kullandıkları sembolik araçlardan biri olarak ele alır. Dolayısıyla onun yöntemi, ne tamamen normatif bir kültür eleştirisine indirgenebilir ne de kültürel determinizmle açıklanabilir (Gregg, 2007).

The Uses of Literacy'deki bu “yaşanan kültür” kavramı, Raymond Williams'ın (1961) daha sonra geliştirdiği “duygu yapısı” kavramına epistemolojik bir zemin oluşturur. Williams, toplumsal sınıfların kültürel üretimlerini yalnızca ideolojik bir üstyapı olarak değil, duygusal, sezgisel ve tarihsel olarak içkin bir deneyim alanı olarak tanımlar. Bu açıdan Hoggart, kültürel çalışmaların “yaşanan deneyim” boyutuna yaptığı erken vurgu ile hem Williams'ın hem de Stuart Hall'un (2007) düşüncesine öncülük etmiştir. Hall, Hoggart'ın The Uses of Literacy'deki etik tonunu “kültürün insaniliğini koruma arzusu” olarak nitelendirir; ona göre Hoggart, kültürel analizde sınıf bilincini kaybetmeden gündelikliğin poetikasını yazabilmiş nadir isimlerden biridir.

Hoggart'ın “okuryazarlığın kullanımı” kavramı, aynı zamanda “kültürel sermaye”nin oluşumuna dair erken bir farkındalık da içerir. Bourdieu'nün (1984) Ayrım adlı çalışmasında formüle ettiği “kültürel beğeni ve sınıf konumu” arasındaki ilişki, Hoggart'ın gözlemlerinde neredeyse ampirik bir biçimde sahnelenir. O, işçi sınıfı bireylerinin beğeni alışkanlıklarının hem ekonomik koşullarla hem de kültürel hiyerarşilerle belirlendiğini gösterir. Bu bağlamda The Uses of Literacy, yalnızca bir kültürel çözümleme değil; aynı zamanda, sınıf temelli kültürel üretim ve tüketim biçimlerinin tarihsel sosyolojisine dair bir ön çalışmadır (Bentley, 2005).

Dolayısıyla Hoggart'ın eseri, iki düzlemde değerlendirilebilir: birincisi, “kültürün demokratikleşmesi” sürecine yönelik eleştirel bir müdahale olarak; ikincisi ise, “okuryazarlığın araçsallaşması”na karşı etik bir direniş olarak. Bu ikili yapı, Hoggart'ın tüm düşüncesinin omurgasını oluşturur. Onun için kültür, ne yalnızca hazların alanıdır ne de soyut bir ideolojik sistem; kültür, toplumsal yaşamın anlamlı kılınma biçimidir. The Uses of Literacy, bu anlamda, kültürel çalışmaları salt teorik bir uğraş olmaktan çıkarıp, tarihsel deneyimle beslenen bir yaşam bilgisinin alanına taşımıştır.

3. KÜLTÜR, AHLAK VE POPÜLİZM KARŞISINDA ELEŞTİREL DURUŞ

Richard Hoggart'ın düşünce sisteminde kültür, yalnızca estetik bir alan ya da beğeni kategorisi değil, toplumsal dayanışmayı mümkün kılan ahlaki bir pratikler bütünü olarak konumlanır. Hoggart için kültür, bireysel zevklerin ve tercihlerin ötesinde, toplumsal bağların kurucu dokusunu oluşturan ortak değerler sistemidir. Dolayısıyla kültür hem anlam üretiminin hem de

toplumsal sorumluluğun alanıdır. Bu bağlamda onun yaklaşımı, kültürü bir “iletişimsel topluluk” olarak kavramsallaştırır. Hoggart’ın eserlerinde sıkça vurgulanan “insanilik”, “dürüstlük” ve “samimiyet” temaları, aslında kültürel yaşamın etik yönünün altını çizer (Hoggart, 2009; Hall, 2007).

Bu perspektif, onu hem liberal kültürel görecelikten hem de popülist kültürel indirgemecilikten uzaklaştırır. Liberal çoğulculuğun sıklıkla savunduğu “her beğeni eşit değerdedir” anlayışı, Hoggart’a göre kültürel bir yanılsamadır; çünkü bu tür bir eşitleme, değerlendirmenin kendisini imkânsız kılar. Dolayısıyla Hoggart, modern toplumun kültürel “her şeyin kabul edilebilir olduğu” anlayışına karşıt, etik temelli bir kültür görüşü ortaya koymaktadır.

3.1. “The Crisis of Relativism” ve Kültürel Yargının Savunusu

Hoggart’ın bu konudaki en sistematik düşüncelerinden biri, 1980 yılında yayımlanan “The Crisis of Relativism” başlıklı makalesinde dile getirilmiştir. Hoggart burada, çağdaş kültürel iklimde giderek güç kazanan “her şeyin eşit değerde olduğu” görüşünü, demokratik bir açıklık olarak değil, “kültürel yargının çöküşü” olarak yorumlar. Ona göre, tüm kültürel ürünlerin yatay düzlemde eşitlenmesi, hem estetik hem de ahlaki bir indirgemeye yol açar; bu durum, sanatın ve kültürün eleştirel işlevini ortadan kaldırır (Hoggart, 1980, s. 23).

Bu bağlamda Hoggart, “türünün iyisi” kavramını ileri sürer. Bu ilke, her kültürel formun kendi iç tutarlılığı, estetik yaratıcılığı ve etik derinliği bakımından değerlendirilebileceğini öne sürer. Ancak bu, tüm formların eşit değerde olduğu anlamına gelmez. Aksine, Hoggart’a göre bu yaklaşım hem yüksek hem popüler sanat formlarında kaliteyi ve bütünlüğü aramanın bir yoludur (Hoggart, 2004, s. 60). Bu noktada Hoggart’ın tavrı, ne elitist bir kültür hiyerarşisini savunur ne de her türlü kültürel üretimi eşdeğer sayan popülist göreceliğe teslim olur.

Jim McGuigan (2006), bu ilkenin Hoggart’ın düşüncesinde demokratik eleştirinin ölçütü işlevi gördüğünü belirtir. Ona göre, Hoggart’ın “türünün iyisi” anlayışı, kültürel üretim ile toplumsal etik arasında bir köprü kurar: “Hoggart’ın kültür eleştirisi, halk kültürünü küçümsemek yerine, onu kendi tarihsel ve ahlaki bağlamında değerlendirmeyi öğretir” (McGuigan, 2006, s. 206).

3.2. Popülizm ve “Tüketici Egemenliği” Eleştirisi

Hoggart’ın görecelik karşıtı tutumu, aynı zamanda kültürel popülizme yönelttiği eleştirinin de temelini oluşturur. 1980’lerin Britanya’ında, özellikle Thatcher dönemiyle birlikte, “piyasa merkezli demokrasi” söylemi kültürel alanda “tüketici egemenliği” mitini meşrulaştırmıştır. Bu anlayışa göre, bir kültürel ürünün değeri, yalnızca tüketici talebiyle ölçülür; dolayısıyla “çok satan” olan, “iyi” olandır. Hoggart, bu yaklaşımın toplumsal ve entelektüel çöküşe yol açtığını savunur.

McGuigan (2006), Hoggart’ı bu bağlamda “kamusal aklın savunucusu” olarak nitelendirir: kültürel yargının piyasa beğenisine teslim edilmesi, Hoggart’a göre, ortak yaşamın niteliksel ölçütlerinin ortadan kalkması anlamına gelir. Bu nedenle o, kültürel değerlendirmenin bireysel zevklere indirgenmesine karşı, “kamusal etik”in yeniden tesisini savunur. Hoggart için kültürel eleştiri, estetik bir tercih meselesi değil, toplumsal sorumluluğun bir biçimidir.

Hoggart’ın bu duruşu, Antonio Gramsci’nin “entelektüelin organik rolü”ne dair kavramsallaştırmasıyla da örtüşür (Gramsci, 1971). Her iki düşünür de entelektüelin görevinin, yalnızca kültürel üretimi analiz etmek değil, toplumsal anlamı yeniden kurmak olduğuna inanır. Bu bağlamda Hoggart’ın “kamu entellektüeli” kimliği (McGuigan, 2006), kültürel göreceliğe karşı bir tür ahlaki eleştiri pratiği olarak okunabilir.

3.3. Relativizm, Anti-entelektüalizm ve Kültürel Demokratikleşmenin Tuzakları

Hoggart’ın “görecilik” eleştirisi, yalnızca estetik düzeyde değil, entelektüel kültürün kendisine yöneliktir. 1970’lerin sonunda, kültürel çalışmalar alanında gelişen “popülist üretimcilik” yaklaşımı — yani kültürel üretimi özünde demokratik bir pratik olarak gören, bu nedenle eleştirel yargıyı askıya alan anlayış — Hoggart’a göre ciddi bir epistemolojik tehlike taşımaktadır (McGuigan, 1992). Bu eğilim, 1980’lerde “tüketimcilik popülizmi” biçimini almış ve kültürel beğenin tek ölçütü olarak piyasa talebini yüceltmıştır.

Hoggart, bu durumun modern demokrasinin kültürel temellerini aşındırdığını ileri sürer. Ona göre, “her şeyin eşit olduğu” bir dünyada, eleştirel aklın kendisi gereksizleşir; çünkü hiçbir ölçüt, hiçbir standart, hiçbir kamusal referans kalmaz. Bu nedenle Hoggart, kültürel göreceliği “ahlaki körlük”le eşdeğer görür (Hoggart, 1995).

Frank Furedi (2004) benzer biçimde, çağdaş toplumlarda entelektüellerin “standart koyma cesaretini” kaybettiklerini, kültürel yargının yerini “kişisel beğeni”nin aldığını belirtir. Hoggart’ın eleştirisi bu eğilimin erken bir sezgisidir. O, “hoşlanmak” ile “değer vermek” arasındaki farkın ortadan kalktığı bir çağda, kamusal kültürün ahlaki zeminini yeniden inşa etmeye çalışır.

Bu nedenle, Hoggart’ın kültür anlayışı yalnızca estetik değil, politik bir duruştur. O, “yüksek” ile “popüler” kültür arasında bir hiyerarşi kurmak yerine, her iki alanın da etik olarak değerlendirilebilir olduğunu savunur. Ancak bu değerlendirmenin ölçütü, “tüketici beğenisi” değil, “insan onuru”dur. Bu yaklaşım, Pierre Bourdieu’nün (1984) “beğeni yargılarının sosyolojik doğası”na ilişkin çözümlemeleriyle de yankılanır; her iki düşünür de kültürel beğenin sınıfsal ve tarihsel koşullarla biçimlendiğini, ancak bunun etik sorumluluğu ortadan kaldırmadığını vurgular.

4. KÜLTÜREL ÇALIŞMALARIN KURUCUSU VE KAMU ENTELEKTÜELİ OLARAK HOGGART

Richard Hoggart’ın entelektüel mirası, yalnızca The Uses of Literacy’nin içerdiği kültürel çözümleme ve sınıf duyarlılığıyla değil, aynı zamanda kültürel çalışmaların kurumsallaşmasına öncülük eden vizyoner girişimleriyle de belirlenir. 1964 yılında Birmingham Üniversitesi’nde kurulan Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS), modern kültürel çalışmaların doğum noktası olarak kabul edilir. Bu merkezin kuruluşu, Hoggart’ın hem akademik hem toplumsal ölçekte kültürün analizine dair radikal bir paradigma değişimi önerdiği döneme denk gelir.

4.1. CCCS’in Kuruluşu: Akademik Disiplinlerarasılığın Doğuşu

Hoggart, 1960’ların başında İngiliz üniversitelerindeki edebiyat bölümlerinin katı kanonlarına karşı çıkarak, kültürü yalnızca “yüksek sanat” alanına hapseden anlayışın ötesine geçmeyi amaçlamıştır. Birmingham’daki Centre for Contemporary Cultural Studies’i kurarken, hedefi disiplinler arası bir alan yaratmak, yani edebiyat eleştirisi, sosyoloji, medya çalışmaları ve siyaset teorisini ortak bir zeminde buluşturmaktır (McGuigan, 2006, s. 201).

1964 tarihli ilk CCCS Annual Report'ta merkezin araştırma başlıkları arasında “Orwell ve 1930’ların iklimi”, “yerel basında değişim ve büyüme”, “pop müzik ve gençlik kültürü”, “ev içi ikonografi” ve “sporun anlamı” gibi konular yer almıştır (McGuigan, 2006). Bu başlıklar, dönemin akademik ortodoksisi tarafından “hafif”, hatta “gayri ciddi” olarak değerlendirilmiş olsa da Hoggart için kültürün gerçek anlamı tam da bu gündelik pratiklerde yatmaktaydı. O, kültürü yalnızca estetik bir üretim alanı değil, toplumsal deneyimin canlı bir formu olarak görmüştür.

Bu yaklaşım, Raymond Williams’ın (1959) *Culture and Society* ve *The Long Revolution* (1961) adlı eserlerinde dile getirdiği “kültürün geniş tanımı” ile örtüşür. Williams’a göre kültür, “bütün bir yaşam biçimidir”; Hoggart ise bu ilkeyi kurumsal bir çerçeveye taşımıştır. Böylelikle CCCS, edebiyat merkezli kültür çözümlemelerinden toplumsal yaşama ve popüler kültüre yönelen bir araştırma pratiğinin merkezi haline gelmiştir.

4.2. Stuart Hall ile Ortaklık ve Kurumsal Miras

Hoggart’ın Birmingham döneminin en önemli ortaklarından biri Stuart Hall’dur. Hall, Hoggart’ın desteğiyle CCCS’de araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamış ve daha sonra merkezin yöneticiliğini üstlenmiştir. Hall’un (2007, s.35) ifadesiyle, Hoggart’ın en kalıcı katkısı “kültürü hem metin hem pratik olarak” ele alan düşünsel bir kapı açmasıdır. Hall, Hoggart’ı “İngiliz kültürel çalışmalarının babası” olarak nitelendirir; çünkü Hoggart, “kültürel analiz ile etik sorumluluk arasındaki bağı” kuran ilk isimlerden biridir.

Hall’un (1980) “*Cultural Studies: Two Paradigms*” adlı makalesinde belirttiği üzere, CCCS’in kurucu evresi “kültüralist” bir yönelim taşımaktadır. Bu yönelim, Hoggart, Raymond Williams ve E. P. Thompson gibi düşünürlerin insan deneyimine, tarihsel bağlama ve sınıfsal kimliğe odaklanan yaklaşımlarını temel alır. Hoggart, yapısalcılığın soyutlamacı eğilimlerine mesafeli durarak, kültürün özünü “yaşanan anlam üretimi”nde aramıştır. Bu tavır, CCCS’in sonraki yıllarda Stuart Hall yönetiminde kazandığı daha teorik (Althusserci, Gramscici) yönelimlere rağmen merkezin etik temelini oluşturmuştur.

McGuigan (2006, s. 202), Hoggart ile Hall arasındaki farkı “İngiliz deneyimciliği ile kıta teorikciliği arasındaki gerilim” olarak niteler. Hall,

yapısalcı ve Gramscici perspektifleri merkeze alırken, Hoggart ampirik gözleme ve ahlaki yargıya dayalı bir “sıradanlık etiği”ni savunmuştur. Bu nedenle Hall’un CCCS sonrası dönemde kültürel çalışmaların kuramsal çerçevesini şekillendirmesi, Hoggart’ın pratik entelektüel mirası üzerine inşa edilmiştir.

4.3. Kamu Politikaları ve Kurumsal Etki Alanı

Hoggart’ın entelektüel kimliği, akademiyle sınırlı değildir; o, aynı zamanda bir kamu politikası aktörü olarak da önemli bir rol oynamıştır. 1960 yılında İngiltere’nin medya düzenini değerlendiren Pilkington Komisyonu’nda görev alarak kamu yayıncılığını savunmuş ve ticari televizyonun (ITV) yaygınlaşmasına karşı BBC’nin kamusal misyonunun güçlendirilmesini önermiştir. Komisyonun önerileri sonucunda BBC’nin kurulması, Hoggart’ın “kamusal kültür” idealinin somut bir sonucu olarak görülür (McGuigan, 2006, s. 200).

1970’lerin başında UNESCO’da Assistant Director-General for Culture olarak görev yapan Hoggart, kurumun bürokratik kapanışını eleştiren *An Idea and Its Servants: UNESCO from Within* (1978) adlı eserini kaleme almıştır. Hoggart, UNESCO’nun “aşırı savunmacı, eleştiriye kapalı ve teknokratik” yapısının evrensel kültürel değerlere zarar verdiğini savunur (Hoggart, 1978). Bu eleştiriler, onun kamusal kurumlara bağlılığını sürdürürken aynı zamanda iktidar yapıları karşısında özerk bir düşünür kimliğini koruduğunu gösterir.

UNESCO sonrasında Goldsmiths College’in rektörlüğünü üstlenen Hoggart, burada da kültürel çalışmaların müfredata dâhil edilmesi için çaba göstermiştir. Böylece kültürel çalışmaların Birmingham’dan Goldsmiths’e taşınan kurumsal sürekliliği, Hoggart’ın vizyonunun doğrudan sonucudur (McGuigan, 2006).

Ayrıca 1970’lerin sonlarında Arts Council of Great Britain’de başkan yardımcılığı görevini üstlenen Hoggart, hem sol hem sağ kanattan eleştirilere maruz kalmıştır. Sol çevreler onu “devlet destekli elitizmle”, sağ çevreler ise “sosyal demokrat kültür politikalarıyla” suçlamıştır. Ancak Hoggart bu eleştirilerin ötesinde, kamusal desteği “kültürel demokrasi”nin temel koşulu olarak savunmuştur. Jim McGuigan (2004, s. 43) bu dönemi “Hoggart’ın kamusal aklın etiğini kültür politikasına dönüştürdüğü an” olarak niteler.

5. HOGGART’IN MİRASI: SIRADANLIĞIN ETOSU

5.1. Sıradanlığın Epistemolojisi: Kültürün Sessiz Dayanıklılığı

Richard Hoggart’ın entelektüel mirası, bir bütün olarak “sıradan hayatın değerini” savunma üzerine kuruludur. Onun düşüncesinde “ordinary life” — sıradan yaşam — edilgen bir uyum veya kültürel yoksunluk anlamına gelmez; tam tersine, anlam üretiminin, etik sorumluluğun ve insani direncin temelidir. *The Uses of Literacy* (2009), yüzeyde bir işçi sınıfı otobiyografisi gibi görünse de, derin yapısında “sıradan insanların kültürü”nün epistemolojik bir savunusudur. Hoggart, bu kültürün değerini, “yüksek kültür” karşısında değil, piyasa merkezli “kitle kültürü” karşısında konumlandırır.

Hoggart’ın amacı, işçi sınıfı kültürünü idealleştirmek değildir; o, bu kültürün içinde gömülü “ahlaki tutarlılığı” ve “duygusal samimiyeti” anlamak ister. Ona göre sıradan yaşam, insanların “televizyon ekranları ve gazeteler aracılığıyla şekillenen sahte arzulara” rağmen anlam bulabildikleri alandır (Hoggart, 2009, s. 54–56). Bu anlamda “sıradan hayat”, bireyin kendi deneyiminden türeyen bir ahlak biçimidir; birey burada kendi kültürünün tanığı ve taşıyıcısıdır.

Bu yaklaşım, Raymond Williams’ın *The Long Revolution* (1961) ve *Culture and Society* (1959) eserlerinde savunduğu “yaşanan kültür” kavramıyla doğrudan paralellik taşır. Williams’a göre kültür, bir “üstyapı” değil, toplumsal pratiklerin duygusal ve düşünsel örgüsüdür. Hoggart’ın “sıradanlığın etosu” da tam olarak bu duygusal örgüde vücut bulur: konuşma biçimleri, topluluk ilişkileri, gündelik jestler ve küçük dayanışma pratikleri, kültürün en saf formlarıdır.

5.2. Ahlaki Empirizm: Kültürel Analizden Etik Tanıklığa

Hoggart’ın kültür analizleri, yalnızca betimleyici değildir; aynı zamanda bir “ahlaki tanıklık” niteliği taşır. Melissa Gregg (2007), Hoggart’ın bu tavrını “etik empirizm” olarak tanımlar. Gregg’e göre, Hoggart’ın empirik gözlemleri yalnızca sosyolojik veriler değil, aynı zamanda bir değer sisteminin dışavurumudur. Bu yönüyle Hoggart, “sıradanlığın gözlemini etik bir eylem” haline getirir.

Gregg (2007, s. 44–46), Hoggart’ın “sıradan insan” kavramını neoliberal çağın “yaratıcılık kültürü”yle karşılaştırarak, modern öznenin sürekli olarak

üretken, esnek ve yenilikçi olmaya zorlandığı bir dünyada, Hoggart'ın sıradanlığı “insan olmanın sınırlarını hatırlatan bir direnç biçimi” olarak kavramsallaştırır. Yaratıcılığın metalaştığı, duyguların yönetsel birer beceriye dönüştüğü neoliberal özneleşme mantığında “sıradanlık” artık bir eksiklik değil, insani bütünlüğün son kalesidir.

Stuart Hall (2007) da Hoggart'ın bu etik duyarlılığını vurgular. Ona göre Hoggart, “kültürel analiz ile ahlaki muhakemeyi birbirine bağlayan” bir düşünürdür. Hall (2007, s. 36) Hoggart'ı “modern kültürel çalışmaların vicdanı” olarak tanımlar; çünkü onun metinlerinde teori, her zaman yaşanmış hayatın içinde kök salmıştır. Hall'un ifadesiyle, Hoggart'ın “kültür” anlayışı, bir “yaşam etiği”dir, akademik bir kategori olmaktan önce, bir dayanışma biçimidir.

5.3. Sıradanlığın Direnişi: Neoliberal Öznenin Karşısında

Brian Elliott (2018), Hoggart ve Raymond Williams'ın işçi sınıfı kültürünü “duygu yapısı” olarak kavrayışlarını neoliberal özneleşme koşullarıyla ilişkilendirir. Elliott'a göre Hoggart'ın kültür anlayışı, neoliberal öznenin “kendinin girişimcisi olma” ideolojisine karşı bir etik direnç formudur. Neoliberal çağın “özgürlük” retoriği bireyi sürekli rekabete, ölçülebilirliğe ve öz-optimizasyona çağırırken, Hoggart'ın sıradan nezaket anlayışı dayanışma, ölçülülük ve topluluk değerlerini öne çıkarır (Elliott, 2018, s. 1281–1283).

Elliott, bu bağlamda Hoggart'ın eserlerini “duygusal ekonomi”nin eleştirisi olarak okur. Hoggart için işçi sınıfı kültürünün değeri, performatif başarılarla değil, insani sıcaklık ve samimiyetle ölçülür. Bu bakımdan *The Uses of Literacy* yalnızca kültürel bir belge değil, “ahlaki bir manifesto”dur: sıradanlık, neoliberal bireyselliğin aşırı rasyonel dünyasında duygusal bir direnç alanı oluşturur.

6. SONUÇ

Richard Hoggart, yalnızca kültürel çalışmaların kurucu figürlerinden biri değil, aynı zamanda modern kapitalizmin kültürel ve etik krizine karşı kamusal aklın vicdanını temsil eden bir entelektüeldir. Hoggart'ın mirası, 20. yüzyıl Britanyası'nda sınıfsal çözümler ve kültürel dönüşümler üzerinden kültürün ekonomik, ahlaki ve epistemolojik boyutlarını yeniden düşünmeye çağırır. Kültür onun için yalnızca bir “anlam üretimi” değil, aynı zamanda bir “değer muhasebesi” alanıdır.

Hoggart'ın kültür anlayışı, ne Arnoldcu bir yüksek kültür idealizmine ne de popülist göreceliğe teslim olur; kültürü hem sınıfsal deneyimin hem de insani dayanışmanın dokusunda temellendirir. *The Uses of Literacy* (1957), işçi sınıfı kültürünü ve gündelik yaşamın ahlaki dayanıklılığını merkeze alarak kültürel analizlere etik bir derinlik kazandırır. Bu nedenle Hoggart'ın duruşu, bir bilgi teorisi olduğu kadar bir etik bildiridir. “Sıradanlığın epistemolojisi” olarak adlandırılabilen bu yaklaşım, kapitalist kültürel formların yüzeyselliğine karşı gündelik hayatın küçük jestlerinde anlam ve direniş arayışını temsil eder.

Bu duyarlılık, Habermas'ın kamusal alan kuramıyla ve Gramsci'nin organik entelektüel modeliyle kesişir. Hoggart için kültür, piyasanın değil; toplumsal dayanışmanın ve iletişimsel aklın alanıdır. *The Crisis of Relativism*'de (1980) ortaya koyduğu “kendi türünde iyi” ilkesi, kültürel değerlendirmenin bağlamsal ama ölçütsüz olamayacağını vurgular. Bu ilke, demokratik kültür ile estetik görecelik arasındaki gerilimi dengeleyen bir kamusal etik önerisi niteliğindedir.

Geç dönem eserlerinde —*The Way We Live Now* (1995), *Mass Media in a Mass Society* (2004)— Hoggart, neoliberalizmin “tüketici egemenliği” ideolojisini ve piyasa merkezli kültürel popülizmi sert biçimde eleştirir. Özgürlüğün tüketim kapasitesiyle, kültürün ise performans ölçütleriyle tanımlandığı bu dönemi “ahlaki görelilik çağı” olarak nitelendirir. Bu analizler, Bauman'ın “akışkan modernlik” (2000) ve Bourdieu'nün “neoliberal akıl” (1998) kavramlarıyla doğrudan yankılanır.

Hoggart'ın “etik ampirizmi”, kültürel teorinin soyutlaşmasına karşı, insan deneyiminin anlam üretimindeki merkeziliğini hatırlatır. McGuigan'ın (2006) belirttiği gibi, onun mirası, kültürel çalışmaların “ahlaki omurgası” olarak varlığını sürdürmektedir. Hoggart, entelektüel faaliyeti kamusal sorumlulukla birleştirir; Edward Said'in (1994) “iktidar karşısında eleştirel tanıklık” yapan entelektüel tanımına erken bir örnek oluşturur.

Son kertede Hoggart, kültürü piyasa mantığıyla ölçülemeyecek bir insani anlam alanı olarak görür. “Sıradanlığın etik potansiyeli”ne yaptığı vurgu, neoliberal özneleşmeye karşı insani dayanışmanın sessiz direnişidir (Gregg, 2007). Günümüz dijital kapitalizminin “beğeni ekonomileri” içinde Hoggart'ın sesi yeniden yankılanır: Kültür, piyasanın değil, kamusal aklın alanıdır; entelektüel, bu aklın etik hafızasıdır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1997). *Dialectic of enlightenment*. London: Verso.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bentley, N. (2005). The young ones: A reassessment of the British New Left's representation of 1950s youth subcultures. *Contemporary British History*, 19(2), 151–170.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time*. Cambridge: Polity Press.
- Elliott, B. (2018). Work, culture, and play in the neoliberal condition. *Information, Communication & Society*, 21(9), 1279–1292.
- Furedi, F. (2004). *Where have all the intellectuals gone? Confronting 21st century philistinism*. London: Continuum.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell-Smith, Eds.). London: Lawrence & Wishart.
- Gregg, M. (2007). The importance of being ordinary. *International Journal of Cultural Studies*, 10(1), 37–57.
- Habermas, J. (2002). *Kamusalığın yapısal dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hall, S. (1980). Cultural studies: Two paradigms. *Media, Culture & Society*, 2(1), 57–72.
- Hall, S. (2007). Richard Hoggart, *The uses of literacy* and the cultural turn. *International Journal of Cultural Studies*, 10(1), 33–36.
- Harris, R. (2011). Black British, Brown British and British cultural studies. *Cultural Studies*, 23(4), 540–560.
- Hoggart, R. (1978). *An idea and its servants: UNESCO from within*. London: Chatto & Windus.
- Hoggart, R. (1980). The crisis of relativism. *New Universities Quarterly*, 35(1), 21–32.

- Hoggart, R. (1995). *The way we live now*. London: Pimlico.
- Hoggart, R. (2004). *Mass media in a mass society: Myth and reality*. New Brunswick: Transaction.
- Hoggart, R. (2009). *The uses of literacy: Aspects of working-class life*. London: Penguin.
- Lambek, M. (2010). *Ordinary ethics: Anthropology, language, and action*. New York: Fordham University Press.
- McGuigan, J. (1992). *Cultural populism*. London: Routledge.
- McGuigan, J. (2004). *Rethinking cultural policy*. Maidenhead: Open University Press.
- McGuigan, J. (2006). Richard Hoggart: Public intellectual. *International Journal of Cultural Policy*, 12(2), 199–208.
- Moran, J. (2006). Milk bars, Starbucks and *The uses of literacy*. *Cultural Studies*, 20(6), 852–870.
- Owen, S. (2005). The abuse of literacy and the feeling heart: The trials of Richard Hoggart. *The Cambridge Quarterly*, 34(1), 1–19.
- Posner, R. (2003). *Public intellectuals: A study of decline*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Said, E. (1994). *Representations of the intellectual*. New York: Vintage.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R. (1998). *The corrosion of character: The personal consequences of work in the new capitalism*. New York: Norton.
- Williams, R. (1959). Culture and society. *Essays in Criticism*, 9(4), 432–437.
- Williams, R. (1961). *The long revolution*. London: Chatto & Windus.

GÜVENLİK PERSONELİNİN İNSANSIZ HAVA ARAÇLARINI BENİMSEME NİYETLERİ: UTAUT MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME ¹

Akan YANIK²

Songül YANIK³

1. GİRİŞ

Son yıllarda, küresel göçlerle birlikte şehirlerdeki nüfusun kontrolsüz şekilde artması, toplumsal olayların çeşitlenmesi, suç oranlarının yükselmesi ve güvenlik tehditlerinin artması güvenlik operasyonlarını daha karmaşık bir hale getirmiştir. Özellikle askeri tesisler, üniversite kampüsleri, hammadde depoları, liman konteyner terminalleri, antrepolar, geniş fabrika sahaları, güneş paneli santralleri, su arıtma tesisleri ve telekomünikasyon baz istasyon noktaları gibi stratejik ve kritik alanların korunması güvenlik güçleri için ciddi bir meydan okumaya dönüşmüştür. Kritik bölgelerdeki güvenliğin hem mali ve etki risklerin büyüklüğü hem de operasyon alanlarının genişliği insan yeteneklerini aşan bir gözetim mekanizmasını ve anlık müdahale gerekliliğini zorunlu kılmaktadır (Alberts ve Hayes, 2006). Geleneksel müdahale yöntemlerinin kullanıldığı bölgelerde güvenlik personelleri, çoğu zaman performans sınırlarını aşmak zorunda kalmakta ve sıklıkla kendi hayatlarını riske atmaktadır. Bu nedenle özellikle kritik sahalara sahip kurumlar teknolojik yenilikleri yakından takip etmeli ve saha personellerinin bunları benimsenmesine giderek daha fazla yatırım yapmalıdır.

Günümüzde değerli bir inovasyon ve dijital dönüşüm nesnesi olan insansız hava araçları (İHA), güvenlik temelli kritik saha operasyonlarında giderek öne çıkan bir araç haline gelmektedir. Gözetim, keşif (Liu, Wang ve Guo, 2023), kalabalık hareketlerinin analizi (Ray ve Bala, 2022), ihlallerin

¹ Bu çalışma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (ADÜ) Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir (Proje Numarası: 24002).

² Prof.Dr., ADÜ, Dijital Dönüşüm E. U. ve Araştırma Merkezi, akan.yanik@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6231-1822

³ Öğr.Gör.Dr., ADÜ Atça MYO, songul.ozcicek@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8294-3461

tespiti, kritik altyapı çevresinde otonom devriye (Zhou, Zhang ve Li, 2020) ve yapay zeka destekli erken uyarı sistemlerine entegre olma gibi işlevlerle İHA'lar operasyonel performansı artırmakta düşük maliyetle geniş alanların izlenmesini mümkün kılmakta, personelin doğrudan riske girmeden bilgi toplamasını sağlayarak görev etkinliğini artırmaktadır. Fakat hızla ilerleyen teknolojik gelişmelere rağmen güvenlik operasyonlarında İHA'ların kullanımı hâlâ sınırlıdır. İHA'ların sistematik ve yaygın kullanımı sınırlayabilecek bireysel tutumlar, algılar ve bu teknolojiyi benimseme niyetlerini açıklayan davranışsal çalışmalar oldukça değerli olmasına rağmen bu konudaki bilimsel çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma, güvenlik personelinin kritik saha operasyonlarında insansız hava araçlarını (İHA) kullanma niyetlerini etkileyen faktörleri Birleşik Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi (UTAUT) çerçevesinde incelemektedir.

2. LİTARATÜR TARAMASI

2.1. Ortak Operasyonel Resim (COP) Işığında Teknoloji ve Güvenlik İlişkisi

Kurumların teknolojik gelişmelere uyum sağlaması, özellikle kriz ve acil durum anlarında etkili ve bilinçli kararlar alabilmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Bu süreçte, olayların doğru ve kesin bilgilerle yönetilebilmesi için durumsal farkındalık sağlayan bilgi işlem altyapıları temel bir rol oynamaktadır. Endsley'in (1995) ortaya koyduğu durumsal farkındalık modeli, güvenlik operasyonlarını anlamak için kritik bir çerçeve sunar. Durumsal farkındalıkta en kritik nokta, müdahale ekiplerinin etkinliğini artıracak ve hızlı yanıt verme kapasitelerini destekleyecek çok kanallı iletişim altyapılarının anlık, doğru ve sürdürülebilir bilgi paylaşımını sağlayabilmesidir. Bu noktada Ortak Operasyonel Resim (Common Operational Picture – COP) kavramı öne çıkmaktadır. COP, durumsal farkındalığı sistemleştirmek için farklı birimlerin, kurumsal aktörlerin ve teknolojik araçların entegrasyonunu sağlayarak tüm paydaşlara eş zamanlı, güncel ve güvenilir bir bilgi görünümü sunar (Alberts ve Hayes, 2006). Böylece karar vericiler, operasyonel koordinasyonu artırabilir, kaynak tahsisini optimize edebilir ve sahadaki potansiyel risklere daha proaktif bir biçimde yanıt geliştirebilirler.

Günümüzde COP sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri (GIS), nesnelerin interneti (IoT), dijital ikiz teknolojileri ve yapay zekâ destekli simülasyon

panelleri ile bütünleşerek giderek daha esnek, modüler ve gerçek zamanlı veri akışına imkân veren yapılara dönüşmektedir (Yanık, 2016). Son dönemlerde bu dönüşümü destekleyen en önemli gelişmelerden biri de İHA sistemleridir. Bu çalışmanın odak noktası olan İHA'lar, farklı teknolojik bileşenler ile yakınsanarak (convergence) yalnızca veri toplama aracı olmaktan öte (Yanık, 2016), yazılım tabanlı sistemlerin işlevselliğini destekleyen bir “taşıyıcı platform” görevi görmektedir. Bu sayede COP'ler, yalnızca sensörlere dayalı nicel verilerle değil, aynı zamanda sahadan elde edilen anlık görsel ve niteliksel bilgilerle de zenginleşmektedir. İHA destekli COP çözümleri, olaylara anında müdahale etme, kaynakları daha verimli kullanma (White vd., 2023) ve olası riskleri öngörerek operasyonel dayanıklılığı artırma (Kovács ve Falagara, 2021) konusunda kritik avantajlar sunar. Böylece güvenlik personelinin de sahadaki riskleri daha hızlı algılamasını, potansiyel tehditleri daha kapsamlı kavramasını ve olası senaryolara karşı proaktif hazırlık yapmasını mümkün kılar. Sonuç olarak, İHA'ların COP sistemlerine entegrasyonu, güvenlik çalışanlarının durumsal farkındalığını güçlendirmekte ve operasyonel karar alma süreçlerini daha etkin kılmaktadır.

2.2. Güvenlik Operasyonlarında Teknoloji Kullanım Niyeti ve İHA Sistemleri

Geleneksel güvenlikte saha operasyonları genellikle kara ve hava desteğinin kombinasyonundan uzaktır. Bu eksiklik, geniş alanların hızlı gözetimini ve anlık müdahale becerisini azaltmakta, güvenlik personelinin fiziksel risklere daha fazla maruz bırakmakta ve kritik sahalardaki olası zararları ciddi biçimde artırmaktadır. İHA uygulamaları, olası zorlukların üstesinden gelerek riskli bölgelerin uzaktan, hızlı, sürekli ve güvenli bir şekilde gözetlenmesini sağlar. RGB, termal veya multispektral kameralar ve sayısız sensör destekleriyle İHA'lar, insan gözünün göremediği ortamlarda, erişilemeyen yüksekliklerde, yüksek gerilim hatlarında, kimyasal veya biyolojik tehlikeli alanlarda müdahaleyi mümkün kılar. Ayrıca sadece güvenlik ekiplerine değil üst yönetime de sahadaki durumu ayrıntılı, anlık ve güvenli bir şekilde raporlayabilir (Clothier vd., 2015). Bu sayede, şüpheli hareketler veya olağandışı durumlar tespit edildiğinde personel olay yerine yönlendirilir, gereksiz risklerden kaçınılır ve sahanın tehlike durumu yöneticilere net bir şekilde raporlanabilir.

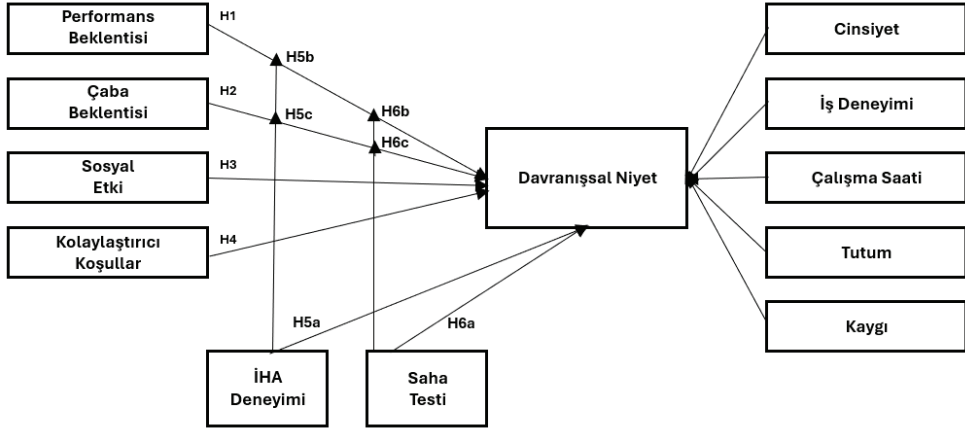
Teorik olarak, İHA uygulamalarının potansiyel faydaları operasyonel performans beklentisi ve risk azaltma algısı üzerinden ele alınır (Aydın, 2019) ve İHA kullanım niyetini güçlendiren faktörlerin önemi sıklıkla vurgulanır. Özellikle güvenlik personelinin İHA destekli keşif ve gözetim deneyimi yaşamasının bu teknolojiyi benimseme eğilimini artıracığı öngörülebilir. Güncel araştırmalar da (Clothier vd., 2015; Klauser ve Pedrozo, 2017; Komarova vd., 2020; Ray ve Bala, 2022) İHA kullanımının farklı iş operasyonlarında operasyonel verimliliği iyileştirdiğini ve kullanım niyetini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla İHA'ların birçok iş operasyonunda personel tarafından benimsenmesi, yalnızca teknik avantajlar üzerinden değil, teknoloji kabulünü açıklayan kuramsal modeller üzerinden de değerlendirilmelidir. Bu noktada, UTAUT (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology) modeli (Venkatesh vd., 2003) güvenlik çalışanlarının İHA kullanım niyetlerini anlamak için güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır.

UTAUT modeli, teknoloji kullanım niyetini ve davranışını açıklamada Performans Beklentisi (Performance Expectancy), Çaba Beklentisi (Effort Expectancy), Sosyal Etki (Social Influence) ve Kolaylaştırıcı Koşullar (Facilitating Conditions) olmak üzere dört ana faktörü merkeze alır. UTAUT modeline göre bu faktörler, bireylerin teknolojiyi benimseme niyetlerini şekillendirmekte ve nihai kullanım davranışlarını yönlendirmektedir. Çalışmamızda güvenlik personelinin İHA kullanım niyetleri, söz konusu faktörlerin operasyonel bağlamdaki etkileri ışığında ele alınmaktadır. Sonuç olarak, çalışmamız güvenlik görevlilerinin İHA kullanımına yönelik niyetlerini UTAUT modeli üzerinden analiz ederek, teknoloji kabulünü etkileyen belirleyicileri açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

3. ARAŞTIRMA MODELİ

Yeni teknolojilerin kullanım niyeti, akademik araştırmaların uzun süredir odaklandığı konulardan biridir. Önerilen çeşitli teorik modeller arasında, özellikle Birleşik Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi (UTAUT) (Venkatesh vd., 2003) önemli bir ilgi görmüştür. UTAUT, diğer modellere kıyasla yeni teknolojilerin kabul ve kullanımını daha doğru tahmin edebilmekte ve açıklanan varyansı önemli ölçüde artırmaktadır. UTAUT bu açıklama gücünü, önceki modellerin temel unsurlarını başarılı bir şekilde birleştirmekten alır. Akılcı Eylem Teorisi (TRA) (Fishbein ve Ajzen, 1975), Teknoloji Kabul Modeli (TAM) (Davis, 1989), Planlı Davranış Teorisi (TPB) (Ajzen, 1991)

ve İnovasyon Yayılım Teorisi (IDT) (Moore ve Benbasat, 1991) gibi parçalı yaklaşımları karşılaştırmalı olarak birleştirerek yeni teknolojilerin kabul ve kullanımına dair bütüncül bir çerçeve sunmaktır. Bu çalışma, UTAUT ve IDT'den beslenerek, güvenlik görevlileri ve kritik saha operasyonları bağlamına özgü bir model geliştirildi.

Şekil-1: İnsansız hava araçlarını kullanma niyetinin modeli

Performans beklentisi (PB), TAM'ın algılanan fayda kavramına (Davis vd., 1989) ve IDT'nin göreceli avantaj yapısına (Moore ve Benbasat, 1991) dayanır ve bireyin teknolojiyi kullanmanın kendi iş performansını artıracağına dair inancının derecesi olarak tanımlanır (Venkatesh vd., 2003). Bu yaklaşım, bireylerin teknoloji kullanımı yoluyla operasyonel performanslarını artırmayı amaçladıklarını varsayar. Bu bağlamda, çalışmamızda PB, güvenlik görevlilerinin kritik saha operasyonlarında İHA kullanımının operasyonel performansı artıracağına dair inancı olarak tanımlanmıştır.

Hipotez 1 (H1): İHA kullanımının operasyonel performansı artıracağına ilişkin algı (performans beklentisi) ne kadar yüksekse, benimseme niyeti de o kadar artar.

Çaba beklentisi (ÇB), TAM modelindeki algılanan kullanım kolaylığı ve IDT'deki kullanım kolaylığı boyutlarıyla örtüşmekte olup bireyin bir teknolojiyi kullanma kolaylığına dair algısı olarak tanımlanır (Venkatesh vd., 2003). Yüksek ÇB, bireylerin yeni bir teknolojiyi öğrenme ve kullanma sürecinde daha az bilişsel ve fiziksel çaba harcayacağına inandığını gösterir. Güvenlik personelleri sıklıkla zaman baskısı, yüksek stres düzeyi ve çok

boyutlu risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, teknolojinin kolay anlaşılır olması, düşük öğrenme maliyeti ve pratikte hızla uygulanabilirliği, benimseme kararında belirleyici bir rol oynamaktadır. Önceki araştırmalar, kullanıcıların bir teknolojiyi daha kolay kullanılabilir olarak algıladıklarında benimseme niyetlerinin arttığını doğrulamaktadır (Venkatesh vd., 2003).

Hipotez 2 (H2): İHA kullanımının kolay algılanması (çaba beklentisi) arttıkça, benimseme niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Sosyal etki (SE), bireyin amirler, deneyimli meslektaşlar veya kurumsal otoriteler gibi önemli aktörlerin kendilerinden belirli bir teknolojiyi kullanmalarını beklediğine dair algı düzeyini ifade etmektedir (Venkatesh vd., 2003). Bu çalışma bağlamında SE, güvenlik personelinin kritik saha operasyonlarında İHA kullanımına yönelik olarak önemli aktörlerin görüş ve beklentilerini nasıl algıladığıyla ilişkilendirilmektedir.

Hipotez-3: SE'nin yüksek algılanması, benimseme niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Kolaylaştırıcı koşullar (KK), bireylerin belirli bir teknolojiyi kullanabilmesi için gerekli olan organizasyonel ve teknik altyapının varlığına dair inanç düzeyini ifade eder (Venkatesh vd., 2003). Bu faktörler, bireylerin teknoloji kullanımına yönelik davranışsal niyetlerini doğrudan etkilediği varsayılmaktadır (Venkatesh vd., 2012).

Hipotez 4 (H4): Algılanan kolaylaştırıcı koşulların yüksek olması, benimseme niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

İHADeneyimi (İHAD), güvenlik personelinin kritik saha operasyonlarında İHA kullanma deneyimini ifade etmektedir. Günümüzde İHA'lar, birçok güvenlik ve kritik saha operasyonunda hâlen sınırlı ölçüde kullanılmakta ve personelin büyük bir kısmı teknolojiye aşina değildir. Bu durum, İHA kullanımına dair belirsizlikleri artırmakta, gereken çabalar ve beklenen performans konusunda bilgi eksikliğine yol açmakta ve sonuç olarak İHA'yı benimseme niyetini olumsuz etkileyebilmektedir.

Hipotez (H5a): İHA kullanım deneyimi (İHAD), benimseme niyetini (DN) olumlu yönde etkiler.

Hipotez (H5b): İHA kullanım deneyimi (İHAD), performans beklentisi (PB) ile İHA'yı benimseme niyeti (DN) arasındaki ilişkiyi güçlendirir.

Hipotez (H5c): İHA kullanım deneyimi (İHAD), çaba beklentisi (ÇB) ile İHA'yı benimseme niyeti (DN) arasındaki ilişkiyi güçlendirir.

Saha Testleri (ST) ile amaçlanan gözlemlenebilirlik (observability), İnovasyon Yayılım Teorisine (IDT) göre bir yeniliğin sonuçlarının ve faydalarının ne ölçüde görünür olduğunu ifade eder (Rogers, 2010). Bu çalışmada gözlemlenebilirlik, güvenlik personeline yönelik saha testleri (ST) aracılığıyla sağlanmıştır. ST'ler, İHA'ların kritik saha operasyonlarında sağladığı avantajları doğrudan gözlemlenebilirlik ve değerlendirme olanağı sunar. ST, güvenlik personelinin operasyonel bilgi ve becerilerini artırarak kritik sahadaki müdahale kalitesini yükseltir (Schaafstal vd., 2001), kritik alanlardaki gözetim, tehdit tespiti ve hızlı müdahale kapasitesinin etkinliğini ölçmek için değerli bilgiler sağlar (Zhou vd., 2020) ve personelin teknolojiyi daha güvenle benimsemesini kolaylaştırır (White vd., 2021). Bu nedenle, ST'lerin güvenlik personelinin İHA kullanımını benimseme niyetini (DN) olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Hipotez (H6a): Saha testi deneyimi (ST), benimseme niyetini (DN) doğrudan olumlu etkiler.

Hipotez (H6b): Saha testi deneyimi (ST), performans beklentisi (PB) ile benimseme niyeti (DN) ilişkisini güçlendirir.

Hipotez (H6c): Saha testi deneyimi (ST), çaba beklentisi (ÇB) ile benimseme niyeti (DN) arasındaki ilişkiyi güçlendirir.

4. YÖNTEMLER

4.1. Veri Toplama ve Örneklem

Bu çalışma, Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü tarafından desteklenen ATMYO-24002 proje numaralı “İnsansız Hava Aracı (İHA) Destekli 360 Derece Kampüs Güvenliği: SecMapping Güvenlik Haritalaması ve Eğitim Programı Uygulamaları” adlı projeden üretilmiştir. Araştırmanın hedef popülasyonu, Türkiye’de kritik, risk oranı yüksek ve alan olarak geniş sahalarda çalışan güvenlik personellerini kapsamaktadır. Bu popülasyona ilişkin kesin sayısal veri mevcut olmadığı için örneklem hesaplaması sonsuz popülasyon varsayımı altında gerçekleştirilmiştir. Orta düzey etki büyüklüğü ($f^2 = 0.15$), anlamlılık düzeyi ($\alpha = .05$) ve istatistiksel güç ($1-\beta = .80$) dikkate alınarak minimum örneklem

büyüklüğü yaklaşık ≈ 131 olarak hesaplanmıştır (Cohen, 1992). Fakat benzer araştırmalardaki moderasyon analizleri ve muhtemel yanıt kayıpları oranı benimsenerek 180–300 arası tamamlanmış yanıt hedeflenmiştir. Bu kapsamda Türkiye genelinde İHA ile güvenlik hizmeti sağlayan 214 işletme ile iletişime geçilmiş, bunlardan 51 işletme araştırmaya katılım sağlamıştır. Bu işletmelerde görev yapan toplam 317 güvenlik görevlisi, çalışmanın nihai örneklemini oluşturmuştur. Temsil gücünü artırmak amacıyla işletmelerin coğrafi dağılımı çeşitlendirilmiş ve örneklem 8 şehir ve 18 ilçede faaliyet gösteren toplam 51 işletmedeki güvenlik personelinde oluşmaktadır. Katılımcı güvenlik personelleri; 5 jeotermal tesis, 9 güneş paneli sahası, 5 konteyner tesisi ve antrepo, 1 liman alanı, 2 otel ve rezidans inşaat sahası, 25 fabrika sahası ve 4 maden ocağı olmak üzere farklı sektörlerde görev yapmaktadır.

Araştırmacılar, saha testleri kapsamında İzmir, Aydın, Bursa ve İstanbul bölgelerindeki örnek devriyeleri doğrudan gözlemlemiş ve bu süreçte İHA kullanımına ilişkin operasyonel pratikleri sistematik biçimde kaydetmiştir. Bu bölgelerde yer alan katılımcılar (N=241) toplam katılımcıların %76,1'ni oluşturmaktadır. Diğer bölgelerdeki güvenlik personelinin de saha testi kapsamında, görev yaptıkları saha sınırlarında ayda en az 1 kez İHA destekli güvenlik faaliyetlerini gözledikleri bilinmektedir. Ölçümler 75 kişilik kontrol grubundan tümü geçerli veriler toplanarak başlamıştır. Tüm bölgelerde saha testlerinin tamamlanmasının ardından, katılımcı güvenlik görevlilerine çevrimiçi anket uygulanmıştır. Örneklem özellikleri Tablo-1'de raporlanmıştır.

Tablo-1: Örneklem Raporu

	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	302	95.3	20-29	97	30.6
Kadın	15	4.7	30-39	185	58.4
			40-49	26	8.2
			50 ve üzeri	9	2.8
İş Deneyimi (Yıl)			Görev Konumu		
1-5	135	42.6	Operasyon Lideri	46	14.5
6-10	96	30.3	Teknik Operasyon Ekip	73	23
11-20	60	18.9	Saha Devriye Görevlisi	147	46.4
20 ve üzeri	26	8.2	Diğer	51	16.1
Aylık Çalışma Saati			İha Deneyimi		
25-50 Saat	24	7.6	Evet	132	41.6
51-100 Saat	57	18	Hayır	185	58.4
100-160 Saat	185	58.4			
160 Saat ve üzeri	51	16	Saha Testi		
			Evet	112	41.6
n=317			Hayır	205	58.4

4.2. Ölçüm ve Ölçek

Bu çalışmada, çok değişkenli yapıları değerlendirmek amacıyla yansıtıcı çok ögeli ölçümler kullanılmıştır. Ölçümler, yedi dereceli Likert tipi ölçekler aracılığıyla yapılmış olup, 1 “kesinlikle katılmıyorum” ve 7 “kesinlikle katılıyorum” şeklinde puanlanmıştır. Araştırmanın temel model değişkenleri UTAUT modelinde yer alan orijinal maddeler temel alınmış ve İHA teknolojilerinin benimsenmesini etkileyebilecek bireysel ve örgütsel unsurların kontrol edilebilmesi amacıyla modele çeşitli yardımcı değişkenler (cinsiyet, iş deneyimi, çalışma saati, tutum ve kaygı) dâhil edilmiştir.

Tablo-2: Ölçeğin Faktör Yükleri ve Özellikleri

Yapı/Öğeler	Faktör Yüklemesi		AVE
Davranışsal Niyet (DN)			0.95
Önümüzdeki 1 yıl içerisinde İHA kullanmayı düşünüyorum	0.96	***	
Önümüzdeki 1 yıl içerisinde İHA kullanacağımı tahmin ediyorum	0.98	***	
Önümüzdeki 1 yıl içerisinde İHA kullanmayı planlıyorum	0.96	***	
Performans Beklentisi (PB)			0.70
Mesleğimde İHA'ları faydalı bulurum	0.90	***	
İnsansız hava araçları görevlerimi daha hızlı tamamlamamı sağlıyor	0.82	***	
İnsansız hava araçları üretkenliğimi artırıyor	0.84	***	
Çaba Beklentisi (ÇB)			0.71
İHA kullanımını anlamanın kolay olduğunu düşünüyorum	0.61	***	
İHA sürüş becerileri ediniminin kolay olduğunu düşünüyorum	0.77	***	
İHA kullanmayı kolay bulacağımı düşünüyorum	0.86	***	
İHA çalıştırmayı öğrenmek benim için kolaydır	0.82	***	
Sosyal Etki (SE)			0.66
Davranışlarımı etkileyen kişiler İHA kullanmam gerektiğini düşünüyor	0.90	***	
Önemli gördüğüm yakınlarım İHA kullanmam gerektiğini düşünüyor	0.85	***	
İşletmemdeki yöneticilerim İHA kullanımında yardımcı oluyor	0.60	***	
Kolaylaştırıcı Koşullar (KK)			0.61
İHA'ları kullanmak için gerekli kaynaklara sahibim	0.76	***	
İHA'ları kullanmak için gerekli bilgiye sahibim	0.81	***	
İHA kullanım zorlukları için yardım kaynakları (kişi-grup) mevcuttur	0.57	***	
Endişe (E)			0.73
İHA kullanma konusunda endişeliyim	0.82	***	

Yanlış kullanımdan ötürü İHA'ya zarar vermek beni endişelendiriyor	0.90	***	
Hata yapma korkusuyla İHA kullanmaktan çekiniyorum	0.89	***	
İHA kullanımı beni korkutuyor.	0.80	***	
Teknoloji Kullanımına Karşı Tutum (T)			0.70
İHA'larla çalışmayı seviyorum	0.91	***	
İHA'larla çalışmak işimi ilginç hale getiriyor	0.88	***	
İHA'larla çalışmak işimi eğlenceli hale getiriyor	0.79	***	
İHA'larla çalışmak iyi bir fikirdir	0.70	***	
<i>Küresel Uyum İndeksleri (Global Fit Indices)</i>			
$\chi^2/df = 2.105$; $p < 0.001$; $CFI = 0.92$; $NFI = 0.91$; $IFI = 0.91$; $SRMR = 0.078$; $RMSEA = 0.074$.			
*** $p < 0.001$. (two-tailed). $n = 317$			

Araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının güvenilirliğini ve geçerliliğini belirlemek amacıyla çok yönlü analizler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek için Cronbach alfa değerleri hesaplanmış ve bu değerlerin 0,79 ile 0,96 arasında değiştiği görülmüştür. Bu sonuçlar, Nunnally ve Bernstein (1994) tarafından önerilen eşik değerlerin üzerinde olup güvenilirlik açısından tatmin edici kabul edilmektedir. Ölçeklerin güvenilirliğini desteklemek için, madde sayısına daha az duyarlı olduğu bilinen bileşik güvenilirlik (composite reliability) katsayıları da hesaplanmıştır (Bagozzi ve Yi, 1988). Analizde 0,88 ile 0,97 aralığında bulunan bu değerler, yapısal ölçümlerin tutarlılığını daha da pekiştirmektedir. Ölçeklerin tek boyutluluğunu incelemek amacıyla, her bir yapının ilgili maddeleri üzerinde temel bileşenler analizi (PCA) uygulanmış ve varimax rotasyonu kullanılmıştır. Analiz sonuçları, her bir ölçeğin yalnızca özdeğeri 1'in üzerinde olan tek bir faktör çıkardığını göstermiştir. Bu durum, İHA teknolojilerinin benimsenmesini ölçmek için kullanılan yapısal boyutların tek boyutluluk varsayımını karşıladığını doğrulamaktadır. Sonraki aşamada, tüm yansıtıcı ölçümlere doğrulayıcı faktör analizi (CFA) uygulanmıştır. Maksimum olabilirlik tahmin yöntemiyle gerçekleştirilen CFA'da tüm faktör yükleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$). Ayrıca, ortalama varyans çıkarımı (AVE) tüm yapılar için 0,50'nin üzerinde gerçekleşmiş ve böylece yakınsak geçerlilik sağlanmıştır (Fornell ve Larcker, 1981). Model uyum indeksleri de tatmin edici düzeydedir ($\chi^2/df = 2,105$; $CFI = 0,92$; $RMSEA = 0,074$). Bu değerler, İHA teknolojilerinin benimsenmesine

yönelik ölçeklerin kabul edilebilir uyum gösterdiğine işaret etmektedir (Byrne, 2010). Ayırıcı geçerlilik (discriminant validity) ise iki düzeyde test edilmiştir. Gösterge düzeyinde, her bir maddenin ilgili yapıyla olan korelasyonu, diğer yapılarla olan korelasyonlardan daha yüksek bulunmuş; ayrıca çapraz yüklemeler 0,40'ın altında kalmıştır. Yapı düzeyinde ise, her bir gizil değişkenin AVE değerinin karekökü, diğer değişkenlerle olan en yüksek korelasyon değerlerinden daha büyük çıkmıştır. Bu sonuçlar, ölçeklerin kavramsal farklılıkları doğru şekilde yansıttığını göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Son olarak, modelde yer alan değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) olasılığı incelenmiştir. Bunun için varyans şişirme faktörleri (VIF) hesaplanmış ve tüm değerlerin 5'in altında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, değişkenler arasında çoklu doğrusallığın problem oluşturmadığını ortaya koymaktadır (Kline, 2015).

5. BULGULAR

Önerilen ilişkileri test edebilmek amacıyla, bağımlı değişken olarak davranışsal niyeti (DN) merkeze alan sıradan en küçük kareler (OLS) regresyon analizini uyguladık. Bu bağlamda, güvenlik personelinin kritik saha operasyonlarında İHA kullanımına yönelik niyetlerini hangi faktörlerin yönlendirdiğini istatistiksel olarak test etmek mümkün olmuştur. Çalışmamızda performans beklentisi, çaba beklentisi, sosyal etki ve kolaylaştırıcı koşullar gibi UTAUT modelinden türetilen yapılar ile bireysel deneyim ve saha testine katılım gibi ek değişkenler, bağımsız değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Böylece, teknolojik yeniliklerin güvenlik operasyonlarına entegrasyonunda bireysel tutumların, örgütsel destek koşullarının ve sosyal çevrenin etkilerinin göreceli ağırlıkları değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında yalnızca yardımcı değişkenleri içeren temel model test edilmiştir. Bu modelde, güvenlik personelinin teknolojiyi kullanmaya yönelik genel tutumunun, davranışsal niyet (DN) üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ana modele öngörücü değişkenlerin eklenmesiyle birlikte, performans beklentisi (PB; $\beta = 0,17$; $p = 0,018$), kolaylaştırıcı koşullar (KK; $\beta = 0,33$; $p < 0,001$) ve drone kullanımına ilişkin bireysel deneyim (İHAD; $\beta = 0,36$; $p < 0,001$) davranışsal niyet üzerinde güçlü ve anlamlı etkiler göstermiştir. Bu sonuçlar, UTAUT'un temel varsayımlarıyla uyumludur (Venkatesh vd., 2012) ve özellikle kritik görevlerde teknolojinin benimsenmesinde algılanan operasyonel fayda

(PB), teknik ve kurumsal altyapının sağladığı destek (KK) ile bireysel deneyimlerin (İHAD) belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Güvenlik personeli örneğinde, İHA'ların benimsenmesinde bu üç faktörün öne çıkması, teknoloji kabul modellerinin saha uygulamalarında geçerliliğini destekleyen güçlü bir bulgu niteliğindedir. Buna karşın, çaba beklentisi (ÇB; $\beta = -0,02$; $p = 0,871$), sosyal etki (SE; $\beta = 0,03$; $p = 0,901$) ve saha testlerine katılım (ST; $\beta = 0,16$; $p = 0,09$) DN üzerinde doğrudan anlamlı bir etki göstermemiştir. Bu bulgu, güvenlik operasyonlarının doğası gereği, teknoloji kullanımının benimsenmesinde kolaylık algısının ya da sosyal baskıların ikincil kaldığını, asıl belirleyicilerin somut operasyonel faydalar ve kurumsal destek mekanizmaları olduğunu ortaya koymaktadır. Ana model, davranışsal niyetteki varyansın %51'ini (Adj. $R^2 = 0,51$) açıklamaktadır. Bu oran, yalnızca yardımcı değişkenlerin yer aldığı temel modelin %29 üzerinde olup, öngörücü değişkenlerin eklenmesinin modelin uyumunu istatistiksel olarak anlamlı biçimde artırdığını göstermektedir ($\Delta F = 16,19$, $p < 0,001$). Ek olarak, yapılan kontrol testleri çoklu doğrusallık sorunu bulunmadığını (en yüksek VIF = 2,55) ve artıkların normal dağılım gösterdiğini (çarpıklık = 0,233; basıklık = 0,387; Shapiro–Wilk Testi $p = 0,312$) doğrulamıştır. Bu durum, regresyon sonuçlarının güvenilirliğini ve modelin geçerliliğini desteklemektedir.

Önerilen moderasyon hipotezlerini sınamak amacıyla, her bir moderatör değişken için etkileşim terimleri modele entegre edilerek ana model genişletilmiştir. Potansiyel çoklu doğrusal bağlantı sorunlarını en aza indirmek amacıyla moderasyon analizleri her bir moderatör için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, teknoloji kabul literatüründe moderasyon etkilerinin ayrıştırılmasında yaygın olarak kullanılmaktadır (Hayes, 2018). Moderasyon Modeli 1'de, ST katılımının düzenleyici etkileri incelenmiştir. Bulgular, ana modeldeki temel etkilerin sabit kaldığını, ancak ST katılımının PB-DN veya ÇB-DN ilişkilerini anlamlı şekilde değiştirmediğini göstermiştir. Açıklanan varyansta veya model uyumunda herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Bu nedenle, ST'nin moderasyon etkisine ilişkin hipotezler (H6b ve H6c) ampirik veriler tarafından desteklenmemiştir. Moderasyon Modeli 2'de, İHA deneyiminin (İHAD) düzenleyici etkileri araştırılmıştır. Bulgular, İHAD'ın PB-DN ilişkisini güçlendirdiğini göstermektedir ($\beta = 0,19$; $p = 0,015$). Bu, İHA kullanımına dair deneyimi olan güvenlik personelinin, teknolojinin operasyonel performans beklentilerine ilişkin inançlarını daha güçlü biçimde davranışsal niyete dönüştürdüklerini göstermektedir. Ancak,

ÇB-DN ilişkisi İHAD tarafından anlamlı şekilde modere edilmemiştir ($\beta = 0,08$; $p = 0,373$). Dolayısıyla, veriler hipotez 5b'yi desteklerken, hipotez 5c reddedilmiştir. Ayrıca, İHAD'ın moderatör etkisi DN'deki ek varyansın %3'ünü açıklamış ve model uyumunu anlamlı ölçüde artırmıştır ($\Delta F = 4,09$; $p < 0,019$). Moderasyon etkilerine ilişkin basit eğim analizlerinde PB'nin DN üzerindeki etkisinin düşük (ortalama -1 SD) ve yüksek (ortalama $+1$ SD) moderatör seviyelerinde değiştiği görülmektedir. Elde edilen veriler, özellikle İHAD ve KK'nin yüksek olduğu koşullarda PB'nin DN üzerindeki etkisinin güçlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, kritik saha operasyonlarında görev yapan güvenlik personelinin İHA kullanımına yönelik davranışsal niyetlerini inceleyen öncü araştırmalardan biridir. Elde edilen bulgular, performans beklentisinin kritik saha operasyonlarında teknoloji kabulünün en güçlü belirleyicilerinden biri olduğunu doğrulamaktadır. Güvenlik personeli, İHA'ların gözetim, erken tehdit tespiti ve riskli alanlara insan göndermeden müdahale gibi avantajları sayesinde iş performansını artırabileceğine inandığında, benimseme niyetleri de yükselmektedir. Çalışmada çaba beklentisinin (ÇB) anlamlı bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bulgu, güvenlik operasyonlarında teknolojiyi benimseme sürecinde “kullanım kolaylığı” faktörünün görece ikincil kaldığını göstermektedir. Bulgular, kolaylaştırıcı koşulların (KK) güvenlik personeli için kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Son olarak, çalışmada İHA deneyiminin (İHAD) İHA kullanımına yönelik davranışsal niyet üzerinde güçlü bir doğrudan etkisi olduğu görülmüştür. Bulgular, İHA'ların operasyonel performansta belirgin kazanımlar yaratabilmesi için hangi potansiyellere ağırlık vermesi gerektiğini işaret etmektedir. Özellikle işletmelerin, İHA üreticilerinin veya tedarikçilerinin, güvenlik personelinde benimsenmeyi kolaylaştırmak için üç temel noktaya odaklanmaları önerilmektedir. İlk olarak, operasyonel performansın şeffaf biçimde ortaya konulması gerekmektedir. İkinci olarak, güvenlik kurumlarıyla işbirliği çerçevesinde kapsamlı eğitim, öğretim materyali ve senaryo-temelli testler geliştirilmelidir. Üçüncü olarak, güvenlik personelinin kişisel deneyimini artıracak simülasyonlar, saha tatbikatları ve pilot uygulamalar teşvik edilmelidir. Sonuç olarak, güvenlik personelinin İHA kullanımına yönelik kapsamlı kılavuzların, standart görev protokollerinin ve ulusal/uluslararası düzenlemelere uyumlu eğitim programlarının geliştirilmesi, teknolojinin

sahada daha yaygın ve güvenli biçimde benimsenmesine katkı sağlayacaktır. Böyle bir yaklaşım, yalnızca operasyonel verimliliği artırmakla kalmayacak; aynı zamanda insan hayatını koruma, kaynak kullanımını optimize etme ve kriz anlarında hızlı müdahale kapasitesini güçlendirme açısından stratejik bir değer sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179-211.
- Alberts, D. S., & Hayes, R. E. (2006). *Understanding command and control*. CCRP Publication Series.
- Aydın, B. (2019). Public Acceptance of Drones: Knowledge, Attitudes, and Practice, *Technology & Society*. 59, 101180.
- Bagozzi, R. & Yi, Y. (1988). On the Evaluation of Structural Equation Models. *Journal of the Academy of Marketing Sciences*, 16, 74-94. <http://dx.doi.org/10.1007/BF02723327>
- Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications, and Programming (2nd ed.)*. New York: Taylor and Francis Group.
- Clothier, R.A., Greer, D.A., Greer, D.G. Mehta, & A.M. (2015). Risk perception and the public acceptance of drones, *Risk Anal.* 35 (6), 1167–1183.
- Davis, F.D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology, *MIS Quarterly*, 13 (3), 319-340.
- Davis, F.D., Bagozzi, R.P. & Warshaw, P.R. (1989). User acceptance of computer technology: a comparison of two theoretical models, *Management Science*, 35 (8), 982-1003.
- Endsley, M. R. (1995). Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. *Human Factors*, 37(1), 32–64.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, Addison-Wesley, Reading.
- Fornell, C. & Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error, *Journal of Marketing Research*, 18, 1, 39-50.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach (Methodology in the Social Sciences) (2nd ed.)*. New York, NY: The Guilford Press.
- Klauser, F. & Pedrozo, S. (2017). Big data from the sky: popular perceptions of private drones in Switzerland, *Geograph. Helvetica*. 72 (2), 231.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Guilford Press.
- Komasova, S., Tesar, J., & Soukup, P. (2020) Perception of Drone Related Risks in Czech Society, *Technology in Society*, 101252.

- Kovács, G., & Falagara S. I. (2021). Lessons learned from humanitarian logistics to manage supply chain disruptions. *Journal of Supply Chain Management*, 57(1), 41–49.
- Liu, C., Wang, H., & Guo, Y. (2023). Unmanned aerial vehicles in security operations: Enhancing situational awareness through real-time data integration. *Journal of Security Studies*, 45(2), 211–230.
- Moore, G.C. & Benbasat, I. (1991). Development of an instrument to measure the perceptions of adopting an information technology innovation, *Information Systems Research*, 2, 3, 192-222.
- Nunnally, J.C. & Bernstein, I.H. (1994). The Assessment of Reliability. *Psychometric Theory*, 3, 248-292.
- Ray, S., & Bala, P. K. (2022). Leveraging drones and IoT for crisis resilience: Towards next-generation situational awareness systems. *International Journal of Information Management*, 62, 102438.
- Rogers, E.M. (2010), *Diffusion of Innovations*, Simon and Schuster, New York.
- Schaafstal, A.M., Johnston, J.H. & Oser, R.L. (2001). Training teams for emergency management, *Computers in Human Behavior*, 17 (5), 615-626.
- Venkatesh, V., Morris, M.G., Davis, G.B. & Davis, F.D. (2003). User acceptance of information technology: toward a unified view, *MIS Quarterly*, 425-478.
- Venkatesh, V., Thong, J.Y.L. & Xu, X. (2012). Consumer acceptance and use of information technology: extending the unified theory of acceptance and use of technology, *MIS Quarterly*, 157-178.
- White, G. R. T., Poole, A., & Newing, R. (2021). Digital technologies, resilience and organizational response to crises. *Technological Forecasting and Social Change*, 165, 120561.
- White, G., Maruchek, A., & Oloruntoba, R. (2023). The role of information sharing in building security and resilience in complex operations. *Journal of Business Logistics*, 42(2), 229–245.
- Yanık, A. (2016). Yeni Medya Nedir Ne Değildir? *Journal of International Social Research*, 9 (45), 898-910
- Zhou, Y., Zhang, H., & Li, J. (2020). Drone-enabled situational awareness and emergency response: A digital twin approach. *Safety Science*, 130, 104896.

DİZİLERDE KADINLARIN NESNELEŞTİRİLMESİ VE ŞİDDETİN MEŞRULAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gözde YİRMİBEŞOĞLU¹
Asuman KASIM²

1. GİRİŞ

Medya, toplumsal cinsiyet rollerinin ve davranışlarının kültürel ve sosyal alanda yeniden üretimi ve tanımlanmasında merkezi bir role sahiptir (McRobbie, 2004; Van Zoonen, 1994). Özellikle kadınların kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiği, feminist medya çalışmalarının uzun yıllardır süregelen temel araştırma konularından biri olmuştur (Lauzen & Dozier, 2005). Geçmiş çalışmalar, medyanın sıklıkla kadınları pasif, bağımlı ve geleneksel cinsiyet kalıplarına sıkışmış figürler olarak tasvir ettiğini göstermiştir (Gill, 2007; Creedon, 1993). Ancak son yıllarda, özellikle görsel medya ve popüler kültür ürünlerinde kadınların daha “güçlü”, “bağımsız” ve “özgürleşmiş” temsilleri artış göstermektedir (Gill, 2008; Tasker ve Negra, 2007). Bu yeni temsil biçimleri ilk bakışta olumlu bir ilerleme olarak algılansa da, bazı eleştirel yaklaşımlar bu durumun aslında feminist söylemin belirli yönlerinin popülerleşerek ticari bir metaya dönüştürülmesi olabileceğine dikkat çekmektedir (Lazar, 2006; Lewis, 2005).

Bu çalışma, medyada yaygın olarak gözlemlenen kadın nesneleştirilmesi pratiklerinin, kadına yönelik şiddetin çeşitli türlerinin (fiziksel, psikolojik, cinsel ve benzeri biçimlerinin) anlaşılması ve devamlılığındaki potansiyel rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Temel argüman, medyanın kadınları nesneleştirilmiş biçimlerde sunmasının, onları şiddete karşı daha savunmasız kılabilceği ve hatta şiddet uygulayanlar için bir meşrulaştırma zemini yaratabileceği yönündedir (Berger, 1972; MacKinnon, 1989; Bartky, 1990). Bu çerçevede, bu çalışma, seçilmiş diziler aracılığıyla medyada kadın temsilindeki nesneleştirme unsurlarını ve bu unsurların kadına yönelik şiddetin temsili ve algılanmasıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu betimsel bir analizle ortaya koymayı hedeflemektedir.

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, gozdey@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8997-487X.

² Lisansüstü Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, asumankasim@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-3411-5826.

Bu doğrultuda, Türk televizyonlarında yayınlanan dizilerde kadına ve çocuğa yönelik şiddet temsilleri ve bu temsillerin nesneleştirme pratikleriyle ilişkisi medya etiği ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden eleştirel bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında; dizilerdeki kadın karakterlerin, özellikle de şiddet mağduru kadınların, nasıl nesneleştirildiği ve bu nesneleştirmenin hangi söylemsel ve görsel pratiklerle pekiştirildiği belirlenmiştir. Ayrıca, kadına ve çocuğa yönelik şiddet sahnelerinin (örneğin, tecavüz ve fiziksel şiddet) dizilerde nasıl görselleştirildiği, bu görselleştirmelerin sansasyonelleştirme riskleri ve izleyici üzerindeki potansiyel etkileri değerlendirilmiştir.

Nesneleştirme pratikleri ile şiddet temsilleri arasındaki doğrudan bağlantı ortaya konulacak ve nesneleştirmenin şiddeti nasıl kolaylaştırıp meşrulaştırdığı analiz edilmiştir. Son olarak, Türk dizilerindeki şiddet ve nesneleştirme temsillerinin toplumsal cinsiyet eşitliği, medya etiği ve toplumsal farkındalık yaratma potansiyeli bağlamında değerlendirilerek, medya kuruluşlarının bu konudaki sorumluluklarına dikkat çekilmiştir. Bu çalışma, Türk televizyonlarında kadına ve çocuğa yönelik şiddetin medyada nasıl temsil edildiğine dair eleştirel bir bakış sunarak, bu konudaki farkındalığın artırılmasına ve daha etik medya pratiklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Feminist Medya Teorileri

Feminist medya teorileri, kitle iletişim araçlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl inşa ettiğini, sürdürdüğünü ve yeniden ürettiğini anlamaya çalışan temel bir alandır (Van Zoonen, 1994). Bu teorik çerçeve, medyanın kadınları sıklıkla marjinalleştiren, stereotipleştiren ve ataerkil ideolojileri meşrulaştıran güçlü bir araç olduğunu savunmaktadır (McRobbie, 2004).

Radikal feministler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde erkek egemenliğinin yattığını ve medyanın kadınları cinsel nesneler olarak sunarak ve kadına yönelik şiddeti normalleştirerek bu egemenliği sürdürmede kilit bir rol oynadığını iddia etmektedirler (MacKinnon, 1989). Özellikle kadının bedeninin metalaştırılması ve cinsel obje olarak sunulması, radikal feministlerin medyayı eleştirdiği temel noktalardandır (Berger, 1972). Buna karşın, liberal feministler, kadınların medyada niceliksel olarak az temsil

edilmesinin ve niteliksel olarak stereotipik rollerde sunulmasının, eşit fırsatlara erişimlerini engellediğini ileri sürerek daha fazla ve çeşitli kadın rol modelinin yaratılmasını savunurlar (Beasley, 2000; Gallagher, 1995).

Sosyalist feminist düşünceye göre, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kapitalist ekonomik sistemle iç içe geçmiştir. Medya, bu sistem içinde kadınları hem ücretsiz ev emeğiyle ilişkilendirerek ekonomik sömürünün üzerini örter hem de onları idealize edilmiş tüketim nesneleri olarak sunarak tüketim kültürünün sürekliliğini desteklemektedir (Hesmondhalgh, 2018). Günümüzde medya araçları tarafından kuşatılan birey tüketim kültürü aracılığıyla çevrelenerek gerçek olmayan yapay ihtiyaçlarını giderme çabası içindedir (Yirmibeşoğlu, 2016: 235). Diğer yandan dijital medyanın yükselişiyle birlikte kapitalizminin insan yaşamını metalaştırma biçimleri ve bu süreçte toplumsal cinsiyetin rolü de sosyalist feminist bir perspektifle ele alınır (Couldry ve Mejias, 2019; van Dijck, Poell, ve de Waal, 2018).

Post-yapısalcı feministler, toplumsal cinsiyetin sabit bir kategori olmadığını ve dil, söylem ve kültürel pratikler aracılığıyla sürekli olarak inşa edildiğini savunmaktadır. Bu bağlamda medya, kullandığı dil ve imgeler aracılığıyla kadın ve erkek kimliklerinin nasıl kurulduğunu analiz etmek için önemli bir alandır (Ahmed, 2017). Toplumsal cinsiyetin akışkan ve performatif doğasını vurgulayan posthümanist feminist yaklaşımlar (Braidotti, 2019) ve toplumsal cinsiyetin ikili yapısını sorgulayan çalışmalar (Halberstam, 2018), medyanın bu çeşitli kimlikleri nasıl temsil ettiğini ve yeniden ürettiğini anlamak için yeni çerçeveler sunmaktadır.

Feminist medya teorisi için merkezi bir kavram olan “eril bakış” Laura Mulvey (1975) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram, medyanın dünyayı ve özellikle kadınları heteroseksüel bir erkeğin bakış açısından sunma eğilimini ifade etmektedir. Bu bakış açısı, kadını edilgen bir seyir nesnesi haline getirirken, erkek karakterleri aktif özne olarak konumlandırmaktadır. Bu durum, medyadaki kadın nesneleştirilmesinin temel mekanizmalarından birini oluşturmaktadır (Kaplan, 1983).

Medya aracılığıyla yeniden üretilen toplumsal cinsiyet stereotipleri de feminist analizin önemli bir konusudur (Tuchman, 1978). Medya, kadınları belirli kalıplar aracılığıyla temsil ederek toplumsal beklentileri pekiştirerek, onların bireysel farklılıklarını göz ardı etmektedir. Günümüz medyasındaki kadın temsillerini anlamak için önemli bir çerçeve sunan post-feminizm ise (McRobbie, 2004), feminizmin hedeflerine ulaşıldığı yanılsamasını yaratırken, medya sıklıkla

“güçlü” kadın imgelerini ticarileştirebilmektedir ancak bu temsiller çoğu zaman yüzeyseldir ve kadın bedeninin nesneleştirilmesi pratikleriyle bir arada var olabilmektedir (Gill, 2007). Eleştirel teori perspektifinden bakıldığında, medyadaki bu tür temsiller, egemen ideolojinin kadınların gerçek potansiyellerini ve toplumsal eşitsizlikleri görmelerini engelleme işlevini yerine getirmektedir (Adorno ve Horkheimer, 2002; Gramsci, 1971). Göstergibilimsel yaklaşımlar ise (Saussure, 1974; Barthes, 1972; Williamson, 1978), medyadaki kadın imgelerinin ve sembollerinin nasıl anlamlandırıldığını ve bu anlamların toplumsal cinsiyet ideolojilerini nasıl taşıdığını çözümlemektedir.

2.2. Nesneleştirme Teorisi

Nesneleştirme teorisi, bireyin öncelikle bedeni, bedensel işlevleri veya dış görünüşü aracılığıyla ele alınması, kimliğinin, düşüncelerinin, duygularının ve içsel deneyimlerinin göz ardı edilmesi durumunu ifade etmektedir (Fredrickson ve Roberts, 1997). Özellikle modern Batı toplumlarında kadınların sistematik olarak nesneleştirilme deneyimleri (Bartky, 1990; MacKinnon, 1989), feminist düşüncenin ve medya çalışmalarının önemli bir odak noktası olmuştur. John Berger’in (1972) öncü çalışmaları da göstermiştir ki, medya kadınların nesneleştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Barbara Fredrickson ve Toni-Ann Roberts (1997), nesneleştirme deneyiminin çeşitli iç içe geçmiş boyutlarını tanımlamıştır. Enstrümanlaştırma, kadının başkalarının amaçları için bir araç olarak görülmesini ifade ederken, medyada bu durum kadın karakterlerin genellikle erkek anlatısının ilerlemesi için bir araç olarak kullanılması şeklinde belirginleşmektedir. Öznelliğin inkarı, kadının duygu ve düşüncelere sahip bir özne olarak değil, edilgen bir nesne olarak ele alınmasını ifade eder ve medyada kadın karakterlerin iç dünyalarının yüzeysel bırakılmasıyla kendini göstermektedir. Bedensel işlevselliğin indirgenmesi, kadının değerinin yalnızca cinsellik ve üreme gibi bedensel işlevleri üzerinden tanımlanmasıdır ve medyada kadınların sürekli cinsel çekicilikleriyle sunulmasında yansıma bulmaktadır. Kültürel olarak dayatılan gerçekçi olmayan güzellik idealleri üzerinden değerlendirme, medyanın kadınlar üzerindeki yoğun baskısının temelini oluşturmaktadır.

Nesneleştirmenin en tehlikeli boyutlarından biri olan şiddet, kadının fiziksel olarak taciz edilebilir veya zarar verilebilir olarak görülmesine zemin hazırlayabilmektedir. Nihayetinde sahiplenme olgusu, kadının bir başkasına aitmişçesine ele alınmasıdır ki bu durum, medyada kadın karakterlerin

erkek figürlerin tahakkümü altında veya mülkiyetinde sunulması şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Kadınların sürekli nesneleştirilme deneyimleri, bir dizi olumsuz psikolojik sonuçla ilişkilendirilmiştir. Beden imajı üzerine yapılan çalışmalar (Thompson ve Heinberg, 1999), sürekli nesneleştirmenin beden utancı, kaygı, kendine yönelik nesneleştirme ve hatta depresyon gibi psikolojik sorunlara yol açabileceğini göstermektedir (Fredrickson vd., 1998). Ayrıca, güzellik ideallerine ulaşma çabası yeme bozuklukları riskini artırırken, kendine yönelik nesneleştirme kadınların kendi cinsellikleriyle sağlıklı bir ilişki kurmalarını engellemektedir (Tolman, 2006).

Medya, kadınları çeşitli görsel ve anlatsal stratejilerle nesneleştirebilmektedir. Bedenin parçalanması, kadının bütünlüğünü yok sayarak onu cinsel organları veya diğer arzu nesnesi olarak görülen kısımları üzerinden sunmaktadır (Chodorow, 1991, s. 136). Cinsel ima ve göndermeler, kadınların sürekli cinsel çekicilikleriyle vurgulanması ve cinselliklerinin ürün pazarlaması için kullanılması yaygın bir taktiktir. Kadın karakterlerin edilgenliği ve sunulma biçimleri (Mulvey, 1975), onları aktif özneler olmaktan çıkarıp seyredilen nesneler haline getirmektedir. Değerin öncelikle güzellik ve gençlik üzerinden tanımlanması, kadınların diğer yetenek ve özelliklerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. En önemlisi, kadınların şiddetin nesnesi olarak sunulması, bu tür eylemlerin normalleştirilmesine ve hatta meşrulaştırılmasına zemin hazırlayabilmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, medyada kadın temsiliinde sıklıkla gözlemlenen nesneleştirme pratiklerinin, kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerinin anlaşılması ve sürdürülmesindeki potansiyel rolünü betimsel bir analizle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemleri benimsenmiş ve seçilen diziler üzerinden derinlemesine bir inceleme yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Patton, 2002). Araştırmanın örneklemini, kadına yönelik şiddet temasını işleyen ve medyada geniş yankı uyandırmış çeşitli diziler oluşturmaktadır. Örneklem seçimi yapılırken, farklı platformlarda yayınlanmış, farklı türlerde (dram, gerilim vb.) ve farklı kültürel bağlamlarda üretilmiş dizilere yer verilmesine özen gösterilmiş, izlenme oranları, eleştirel değerlendirmeler ve toplumsal tartışmalara yol açmış olmaları gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bu noktada, analiz edilecek spesifik dizilerin isimleri belirtilecektir.

Veri toplama sürecinde içerik analizi ve söylem analizi birlikte kullanılmıştır (Krippendorff, 2018; Fairclough, 2010). İçerik analizi, seçilen dizilerdeki kadın karakterlerin görsel temsilleri (giyim, makyaj, beden

dili, kamera açıları vb.), diyalogları ve öykü içindeki rolleri aracılığıyla nesneleştirme unsurlarının belirlenmesinde ve şiddet sahnelerinin sıklığı, sunuluş biçimi ile kadın karakterlerin bu sahnelerdeki konumlarının incelenmesinde temel alınmıştır. Söylem analizi ise, dizilerdeki karakterlerin konuşmaları, kullanılan metaforlar, anlatı yapıları ve ideolojik çerçeveler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerinin, nesneleştirme pratiklerinin ve şiddet söylemlerinin nasıl üretildiğini ve yeniden üretildiğini anlamak için kullanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde tematik analiz yöntemi benimsenmiştir (Braun & Clarke, 2006). İçerik ve söylem analizi sonucunda elde edilen veriler, nesneleştirme biçimleri, şiddet temsilleri ve bu iki unsur arasındaki potansiyel ilişkiye dair temalar çerçevesinde analiz edilerek, belirlenen temalar teorik çerçevede sunulan kavramlarla (eril bakış, beden parçacılığı, metalaştırma vb.) ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. “Sen Anlat Karadeniz” Analizi

“Sen Anlat Karadeniz” dizisi, kadına yönelik şiddet temasını merkezine alan anlatısıyla büyük ilgi görmüş, ancak bu temsillerin niteliği nedeniyle yoğun tartışmalara yol açmıştır. Dizi, özellikle kadın karakterlerin nesneleştirilmesi ve şiddet eylemlerinin görselleştirilmesi konularında eleştirel bir analiz gerektirmektedir.

Şekil 1: Sen Anlat Karadeniz

4.1.1. Kadın Karakterlerin Nesneleştirilmesi

“Sen Anlat Karadeniz” dizisinde kadın karakterlerin, özellikle de baş karakter Nefes’in, çeşitli şekillerde nesneleştirildiği gözlemlenmektedir. Dizinin ilk bölümlerinde, Nefes’in sıklıkla eşi Vedat’ın kontrolü altında, kendi iradesi ve arzuları göz ardı edilerek sunulduğu görülmektedir. Vedat’ın Nefes’e yönelik sahiplenici ve aşağılayıcı söylemleri, onu bir birey olarak değil, kendi mülkiyeti olarak algıladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, Nefes’in bir eşya, sahip olunması gereken bir obje gibi konumlandırılmasına yol açarak, nesneleştirmenin tipik örneklerini sergilemektedir. Onun bağımsız bir birey olarak varlığı, Vedat’ın baskıcı ve ataerkil zihniyetinin gölgesinde kalmaktadır.

4.1.2. Şiddet Temsilleri

Dizi, kadına yönelik şiddeti merkezine alan bir anlatıya sahiptir ve özellikle Vedat’ın Nefes’e uyguladığı fiziksel ve psikolojik şiddet sıklıkla ve detaylı bir şekilde temsil edilmektedir. “Parmak kırma” sahnesi, şiddetin vahşice bir şekilde sunulduğu bir örnektir. Bu sahnede, Vedat’ın Nefes’e fiziksel şiddet uygularken, acımasızlığı ve sapkınlığı belirginleşmektedir. Kamera açısının sıklıkla Nefes’in parmaklarına ve bu fiziksel şiddet eyleminin kendisine odaklandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, şiddetin ön plana çıkarılmasıyla mağdurun deneyiminin geri planda kalmasına yol açarak, izleyicinin duyarsızlaştırılmasına neden olmaktadır. Şiddetin bu denli açık ve detaylı bir şekilde gösterilmesi, bazı izleyicilerde şiddeti kanıksatma veya hatta bazı durumlarda şiddete yönelik duyarsızlaşma gibi olumsuz etkiler yaratma riski taşımıştır. Bu tür bir görselleştirme, şiddet eyleminin kendisini bir “görsel şova” dönüştürmekte ve mağdurun yaşadığı travmanın psikolojik ve sosyal boyutlarını yeterince derinlemesine ele almamaktadır.

4.1.3. Nesneleştirme ve Şiddet Arasındaki İlişki

“Sen Anlat Karadeniz” dizisindeki temsiller incelendiğinde, nesneleştirme ve kadına yönelik şiddet arasında belirgin bir bağlantı göze çarpmaktadır. Vedat’ın Nefes’i bir mülk, bir obje gibi görmesi, ona karşı uyguladığı şiddeti adeta meşrulaştırmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle parmak kırma sahnesinde, Vedat’ın Nefes’in bedenine yönelik bu fiziksel şiddeti, onu kendi kontrolünde bir “eşya” gibi gören zihniyetinin doğal bir sonucu olarak sunulmaktadır. Vedat, Nefes’e zarar vermekte tereddüt etmemekte ve eylemlerini çarpık bir sahiplenme duygusuyla savunmaktadır. Kamera

açısının şiddet eylemine yoğunlaşması ise, kadının yalnızca şiddetin alıcısı olarak sunulmasına ve yaşadığı travmanın arka planda kalmasına neden olarak, nesneleştirmenin “şiddet” boyutunu pekiştirmektedir. Bu görsel yaklaşım, feminist medya teorisinin eleştirdiği eril bakış açısını yansıtmakta ve kadını pasif bir konuma indirgemektedir. Dolayısıyla, bu tür temsillerin medyada kadına yönelik şiddetin olağanlaşmasına ve toplumsal algının olumsuz etkilenmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

4.2. Sefirin Kızı Analizi

“Sefirin Kızı” dizisindeki “Sizin bana inanmadığınız gün ben öldüm” sahnesi, baş karakter Nare’nin yaşadığı travmatik deneyimlerin ardından, en yakınları tarafından bile kendisine inanılmaması üzerine yaşadığı derin çaresizliği ve öznelliğinin inkârını çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermekte ve bu nedenle bu çalışmada analizi gerekli görülmektedir. Dizide Nare’nin mağduru olduğu tecavüzün ve fiziksel şiddetin yanında yaşamakta olduğu psikolojik şiddet de ön planda sergilenmekte ve tüm bu şiddet türleri dizinin çeşitli bölümlerinde sergilenmektedir.

Şekil 2: Sefirin Kızı

4.2.1. Kadın Karakterin Nesneleştirilmesi ve Özneliğin İnkârı

Dizide baş karakter Nare’nin maruz kaldığı cinsel saldırı ve sonrasında yaşadığı yalnızlık, onun bir birey olarak sesinin duyulmaması ve deneyimlerinin kabul görmemesiyle daha da derinleşmektedir. Bu durum,

nesneleştirme teorisindeki öznelliğin inkârı boyutunu açıkça yansıtmaktadır. Nare'nin yaşadığı travma ve bunun üzerindeki inkâr, onun duygu ve düşüncelerinin önemsizleştirilmesi anlamına gelmekte ve onu edilgen bir konuma itmektedir.

4.2.2. Travma ve Toplumsal İnkârın Şiddeti

Bu sahne, fiziksel şiddetin ötesinde, toplumsal inkârın ve inanmamanın da bir tür psikolojik şiddet biçimi olabileceğini göstermektedir. Nare'nin “Sizin bana inanmadığınız gün ben öldüm” ifadesi, sadece yaşadığı travmanın değil, aynı zamanda bu travmanın çevresi tarafından reddedilmesinin de onun için ne kadar yıkıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadına yönelik önyargılar, Nare'nin deneyimlerine şüpheyile yaklaşılmasına neden olabilmektedir. Kadınların cinsel şiddet konusunda yalan söyleyebileceğine dair yanlış inanışlar, Nare'nin sesinin duyulmamasına ve yalnız bırakılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, kadına yönelik şiddetin sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal boyutlarının da ne kadar ağır olabileceğini göstermektedir.

4.2.3. Nesneleştirme ve İnanmama Arasındaki İlişki

Nare'ye inanılmaması, onun bir özne olarak değil, toplumsal beklentilere ve yargılara göre değerlendirilen bir “nesne” olarak görülmesiyle de bağlantılı olabilmektedir. Eğer bir kadın, sürekli olarak toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri çerçevesinde yargılanırsa, onun yaşadığı travmatik deneyimlerin gerçekliği de sorgulanmaktadır. Bu durum, nesneleştirmenin kadını sadece bir beden veya toplumsal bir kategori olarak görme eğiliminin, onun kişisel deneyimlerinin ve acılarının göz ardı edilmesine nasıl yol açabileceğini göstermektedir. Nare'nin “ben öldüm” ifadesi, işte bu toplumsal inkâr ve öznelliğinin yok sayılması sonucu hissettiği varoluşsal krizi ifade etmektedir.

Bu sahne, “Sen Anlat Karadeniz” dizisindeki fiziksel şiddet temasından farklı bir boyutta, kadının yaşadığı travmanın toplumsal inkâr ve inanmama yoluyla nasıl bir başka şiddet biçimine dönüştüğünü ve nesneleştirmenin bu süreçte nasıl bir rol oynadığını göstermesi açısından makalemizin argümanını güçlendirmektedir. Kadının sesinin duyulmaması ve deneyimlerinin reddedilmesi, onun yeniden mağdur olmasına ve toplumsal olarak “ölmesine” neden olabilir.

4.3. Leyla Analizi: Çocuk İstismarı ve Nesneleştirme

“Leyla” dizisinde yer alan ve bir çocuğun boğulduğu sahne ile aynı bağlamda çocuğun “hoşuna mı gitti?” denilerek öpülmeye zorlandığı sahneler, medyanın şiddet ve istismar gibi hassas konuları ele alış biçimi açısından ciddi etik sorunlar yaratmaktadır. Bu sahneler, özellikle bir çocuğun nesneleştirilmesi ve istismarın normalleştirilmesi potansiyeli taşımaktadır.

Şekil 3: Leyla

Şekil 4: Leyla

4.3.1. Çocuğun Nesneleştirilmesi ve Öznelliğinin İhlali

Bir çocuğun şiddetin ve istismarın nesnesi haline getirilmesi, insan haklarının ve özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin açık bir ihlalidir (Birleşmiş Milletler, 1989). Dizideki bu sahnelerde çocuğun tamamen yetişkin karakterlerin kontrolünde ve onların manipülasyonuna açık bir şekilde sunulması, çocuğun öznelliğinin ve iradesinin hiçe sayıldığını göstermektedir. “Oldu mu hoşuna mı gitti?” ifadesiyle çocuğun öpülmeye zorlanması, çocuğu yetişkinin cinsel arzusunun bir nesnesi haline getirmekte ve çocuğun bedeni üzerindeki her türlü hakkını yok saymaktadır. Nesneleştirme teorisinin en acımasız yüzlerinden biri olan bu durum, çocuğun bir birey olarak değil, bir nesne gibi algılanmasına zemin hazırlamaktadır.

4.3.2. Şiddetin ve İstismarın Bağlamsızlaştırılması ve Normalleştirilmesi Riski

Bu tür sahnelerin, özellikle absürt ve komik bir bağlamda sunulması, şiddetin ve istismarın ciddiyetini azaltma ve normalleştirme riski taşımaktadır (Sontag, 2003). İzleyicinin bu tür eylemlere gülmesi veya bunları “dizinin absürtlüğü” içinde değerlendirmesi, toplumsal olarak çocuk istismarına karşı duyarlılığı azaltabilir ve bu tür suçların vahametinin anlaşılmasını engelleyebilir. Medyanın, özellikle çocuklara yönelik şiddet ve istismar gibi travmatik konuları ele alırken son derece dikkatli ve sorumlu davranması gerekmektedir (Livingstone ve Bovill, 2001).

4.3.3. Etik Sorumluluk ve Medya Okuryazarlığı

Bu sahneler, medya içeriklerinin etik sınırları ve olası etkileri üzerine önemli bir tartışma başlatmaktadır. Medya kuruluşlarının, özellikle çocukları hedef alan veya çocukların istismarını içeren içerikleri yayınlarken büyük bir sorumluluk taşıdığı açıktır.

Bu analiz, “Leyla” dizisindeki bu rahatsız edici sahnelerin, çocukların nesneleştirilmesi ve istismarın normalleştirilmesi açısından ciddi sorunlar içerdiğini göstermektedir. Bu tür temsiller, medyanın şiddet ve istismar gibi hassas konuları ele alış biçiminin etik sınırlarının sorgulanmasına ve bu konuda daha bilinçli bir yaklaşım benimsemesine neden olmalıdır.

4.4. Bir Gece Masalı Analizi: Sahiplik ve Kontrol Söylemi

“Bir Gece Masalı” dizisinde geçen “Benim malımsın, otur diyeceğim oturacaksın, sus diyeceğim susacaksın” şeklindeki replikler, kadının nesneleştirilmesinin ve bir ilişkideki güç dengesizliğinin çarpıcı bir örneğini sunmaktadır. Bu ifadeler, erkeğin kadını kendi mülkiyeti olarak görme ve onu tamamen kontrol etme arzusunu açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 5: Bir Gece Masalı

Şekil 6: Bir Gece Masalı

Şekil 7: Bir Gece Masalı

Şekil 8: Bir Gece Masalı

4.4.1. Sahiplik ve Öznelliğin İnkârı

“Benim malımsın” ifadesi, nesneleştirme teorisindeki sahiplik boyutunu doğrudan yansıtmaktadır. Kadının bir “mal” olarak görülmesi, onun bireysel haklarının, duygu ve düşüncelerinin yok sayılması anlamına gelir. Devamındaki “Otur diyeceğim oturacaksın, sus diyeceğim susacaksın”

şeklindeki emirler ise, kadının kendi iradesi ve öznelliğinin tamamen inkârıdır. Bu ifadeler, kadının kendi bedeni ve söylemi üzerinde hiçbir hakkı olmadığını ima etmektedir.

4.4.2. Şiddetin Söylemsel İfadesi ve Psikolojik Baskı

Bu replikler doğrudan fiziksel şiddet içermese de, kontrolcü ve otoriter dil aracılığıyla psikolojik bir baskı ve potansiyel şiddet tehdidi içermektedir. Kadının itaat etmemesi durumunda karşılaşılabileceği olası sonuçlara dair bir ima bulunmaktadır. Bu tür söylemler, kadının özgüvenini zedeleyebilir ve onu erkeğe karşı bağımlı hale getirebilmektedir.

4.4.3. Toplumsal Etki ve Normların Yeniden Üretimi

Popüler dizilerde bu tür söylemlerin yer alması, kadının nesneleştirilmesinin ve erkek egemenliğinin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. İzleyiciler, bu tür ilişkilerin “normal” veya “kabul edilebilir” olduğuna dair bir algıya kapılabilirler. Bu nedenle, medyanın toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir dil kullanması ve bu tür sorunlu temsillerden kaçınması büyük önem taşımaktadır.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada analiz edilen çeşitli Türk dizilerindeki kadın temsilleri, medyadaki kadın nesneleştirilmesi pratiklerinin yaygınlığını ve bu pratiklerin kadına yönelik şiddetin farklı biçimleriyle olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bulgular, dizilerde kadın karakterlerin sıklıkla görsel, söylemsel ve rol bağlamında nesneleştirildiğini ortaya koymuştur.

“Sen Anlat Karadeniz” dizisindeki Nefes karakterinin maruz kaldığı sahiplenici söylemler ve fiziksel şiddet, kadının bir “mal” olarak algılanmasının ve öznelliğinin yok sayılmasının, şiddeti meşrulaştıran bir zihniyetin ürünü olabileceğini düşündürmektedir. Dizideki kamera açısının şiddet eylemine odaklanması ise, mağdurun deneyiminin geri planda kalmasına ve şiddetin sansasyonelleştirilmesine yol açma riski taşımaktadır. Bu durum, feminist medya teorilerinin eleştirdiği eril bakış açısının ve kadının edilgen bir nesne olarak sunulmasının bir yansımasıdır.

“Sefirin Kızı” dizisindeki Nare’nin yaşadığı travmaya inanılmaması ve “Sizin bana inanmadığınız gün ben öldüm” ifadesi, kadının sesinin duyulmaması ve deneyimlerinin reddedilmesinin, toplumsal bir şiddet biçimi olabileceğini göstermektedir. Nesneleştirme, kadının bir özne olarak değil, toplumsal yargılara göre değerlendirilen bir “nesne” olarak görülmesi, onun yaşadığı travmanın da önemsizleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

“Leyla” dizisindeki çocuk istismarı sahneleri ise, nesneleştirmenin en acımasız ve kabul edilemez boyutunu ortaya koymaktadır. Bir çocuğun yetişkinin cinsel arzularının nesnesi haline getirilmesi ve istismarın absürt bir bağlamda sunulması, şiddetin normalleştirilmesi ve çocuğun öznelliğinin tamamen ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, medyanın çocuk hakları ve etik sorumluluğu konusunda son derece dikkatli olması gerektiğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

“Bir Gece Masalı” dizisindeki “Benim malımsın, otur diyeceğim oturacaksın, sus diyeceğim susacaksın” gibi replikler, kadının sahiplenilmesi ve mutlak kontrol altına alınması arzusunun, şiddetin söylemsel bir ifadesi olabileceğini göstermektedir. Bu tür söylemler, kadının öznelliğini ve iradesini yok sayarak, potansiyel şiddetin zeminini hazırlamaktadır.

Tüm bu analizler birlikte değerlendirildiğinde, Türk dizilerinde kadının ve çocuğun farklı biçimlerde nesneleştirildiği ve bu nesneleştirme pratiklerinin şiddetin çeşitli türleriyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Medyanın bu temsilleri üretirken ve sunarken etik sorumluluğunu göz önünde bulundurması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici bir yayıncılık anlayışı benimsemesi hayati derecede önem taşımaktadır.

5. 1. Post-Feminizm Eleştirisi

Analiz edilen bazı dizilerde, ilk bakışta “güçlü”, “bağımsız” veya “özgürleşmiş” kadın imajlarının sunulduğu ancak eş zamanlı olarak nesneleştirme pratiklerinin de devam ettiği çelişkili temsiller gözlemlemek mümkündür. Bu durum, post-feminizm kavramı üzerinden eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır (McRobbie, 2004).

Post-feminizm, feminizmin hedeflerine ulaşıldığı veya toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı yanılsamasını yaratırken, medya sıklıkla “güçlü kadın” imgelerini ticarileştirebilmektedir (Gill, 2007). Bu temsillerde kadınlar kariyer sahibi, ekonomik özgürlüğe sahip veya aktif bireyler olarak

sunulmaktadır. Ancak bu “güçlülük” çoğu zaman geleneksel feminenlik idealleriyle (güzellik, çekicilik, arzu nesnesi olma) bir arada var olmakta ve hatta bu idealler üzerinden tanımlanmaktadır.

5.2. Çözüm Önerileri

Medyadaki kadın nesneleştirilmesi ve şiddet temsillerinin olumsuz etkilerini azaltmak için çok yönlü bir yaklaşım gerekmektedir. Medya profesyonelleri, yaratıcı süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini temel bir ilke olarak benimsemeli, kadın karakterleri sadece geleneksel rolleriyle değil, güçlü, bağımsız ve çeşitli kimlikleriyle yansıtmalıdır. Nesneleştirme pratiklerinden titizlikle kaçınılmalı, kadın bedeni üzerinden kurulan cinsel imalar ve görsellerin kullanılmasından kaçınılmalıdır. Şiddet içeren sahnelerden ve şiddeti meşrulaştıran her türlü söylemden uzak durulmalıdır. Çocukların korunması ilkesi, medya içeriklerinin üretiminde en öncelikli konulardan biri olmalı, çocuk istismarı ve şiddetine dair temsillerde büyük bir hassasiyet gösterilmelidir. Medya kuruluşları aynı zamanda, izleyicilerin bilinçli medya tüketimi için gerekli olan eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerine destek olmalıdır.

Düzenleyici kurumlar (RTÜK gibi), yayın ilkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddetin önlenmesi konularına daha fazla vurgu yapmalı ve bu ilkelerin ihlali durumunda caydırıcı yaptırımlar uygulamalıdır. Medya sektöründe çalışanların bu konularda bilinçlenmesi için düzenli eğitimler ve seminerler organize edilmeli, etik yayıncılık ilkeleri teşvik edilmelidir.

İzleyicilerin de bu süreçte aktif bir rolü bulunmaktadır. Medya içeriklerini sorgulayan, eleştirel bir bakış açısıyla izleyen ve rahatsız edici temsilleri izlemekten kaçınan bilinçli izleyici kitlesi oluşturulmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yapımların desteklenmesi medya üzerinde olumlu bir baskı oluşturulabilir.

İleriye dönük araştırmalar, bu sorunun farklı boyutlarını aydınlatmak için kritik öneme sahiptir. İzleyicilerin farklı medya içeriklerine yönelik algı ve yorumlarını anlamaya yönelik nitel ve nicel çalışmalar yapılmalı, medyadaki temsillerin toplumsal cinsiyet rolleri, şiddete yönelik tutumlar ve davranışlar üzerindeki uzun vadeli etkileri incelenmelidir. Farklı medya platformlarındaki (dizi, film, reklam, sosyal medya) benzer temsiller

karşılaştırılarak ortak örüntüler ve farklılıklar belirlenmelidir. Çocukların ve gençlerin medya tüketim alışkanlıkları ve bu içeriklerden nasıl etkilendikleri üzerine odaklanan araştırmalar, gelecekteki medya üretim stratejileri için önemli veriler sunabilir. Uluslararası düzeyde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar ise, farklı kültürel bağlamlardaki benzer sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmesine yardımcı olabilir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, Türk dizilerindeki kadın ve çocuk temsillerini nesneleştirme teorisi ve feminist medya teorileri çerçevesinde analiz ederek, bu temsillerin kadına yönelik şiddetin farklı biçimleriyle olan potansiyel ilişkisini incelemiştir. Analiz edilen çeşitli dizilerdeki örnekler, kadın karakterlerin sıklıkla görsel, söylemsel ve rol bağlamında nesneleştirildiğini ve bu pratiklerin sahiplenme, özneliliğin inkârı, bedeninin metalaştırılması gibi farklı boyutlarda tezahür ettiğini göstermiştir.

Tartışma bölümünde ele alındığı gibi, medyadaki bu nesneleştirme pratikleri, eril bakışın yeniden üretilmesi, ataerkil ideolojinin pekiştirilmesi ve tüketim kültürünün etkisiyle daha da sorunlu hale gelebilmektedir. Bazı dizilerde gözlemlenen çelişkili temsiller, post-feminizmin eleştirisi bağlamında “güçlü kadın” imajının yüzeysel bir şekilde sunulurken nesneleştirme pratiklerinin devam edebildiğini ortaya koymaktadır. Türkiye’nin özgün kültürel ve toplumsal bağlamı da bu temsilleri ve izleyici üzerindeki etkilerini şekillendirmektedir.

Çalışma, medyadaki kadın ve çocuk nesneleştirilmesinin sadece bireysel algıları değil, aynı zamanda kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerinin (fiziksel, psikolojik, cinsel, toplumsal) anlaşılması ve sürdürülmesinde potansiyel bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Nesneleştirme, empati yoksunluğuna yol açarak, şiddeti meşrulaştırabilir, kolaylaştırabilir ve mağdurların savunmasızlığını artırabilir. Çocukların nesneleştirilmesi ve istismarı ise, en temel insan haklarının ihhalidir ve medyanın bu konuda son derece sorumlu davranması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Türk dizilerindeki kadın ve çocuk temsillerinin eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilmesinin ve bu temsillerin toplumsal etkilerinin dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Medya profesyonelleri, düzenleyici kurumlar ve izleyiciler olarak tüm bireylere,

toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, etik değerlere saygılı ve şiddeti önleyici bir medya ortamı oluşturmak için önemli sorumluluklar düşmektedir. İleriye dönük araştırmalar, bireylerin bu alandaki bilgi birikimini artırarak daha bilinçli ve etkili adımlar atmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2002). *Dialectic of Enlightenment*. California: Stanford University Press.
- Ahmed, S. (2017). *Living a Feminist Life*. North Carolina: Duke University Press.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. New York: Hill and Wang.
- Bartky, S. L. (1990). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. Oxfordshire: Routledge.
- Beasley, C. (2000). *What is Feminism?: An Introduction to Feminist Theory*. Washington: Sage Publications.
- Berger, J. (1972). *Ways of Seeing*. London: Penguin Books.
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Çocuk Hakları Sözleşmesi*.
- Braidotti, R. (2019). *Posthuman Feminism*. Polity Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Chodorow, N. J. (1991). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. California: University of California Press.
- Couldry, N., & Mejjias, U. A. (2019). *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. California: Stanford University Press.
- Creedon, P. J. (Ed.). (1993). *Women in Mass Communication*. Washington: Sage Publications.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Singapore: Longman.
- Fredrickson, B. L., & Roberts, T.-A. (1997). Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173-206.
- Fredrickson, B. L., Roberts, T.-A., Noll, S. M., Quinn, D. M., & Twenge, J. M. (1998). "That swimsuit becomes you: Objectification theory and the role of appearance focus in women's self-objectification". *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 269-283.

- Gallagher, M. (1995). An Unfinished Story: Gender Patterns in Media Employment. UNESCO.
- Gill, R. (2007). Gender and the Media. Cambridge: Polity Press.
- Gill, R. (2008). Culture and Ideology in Neoliberalism. Soundings, 38, 11-24.
- Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks. New York: International Publishers.
- Halberstam, J. (2018). Trans: A Quick and Quirky Guide to Gender Variability. California: University of California Press.
- Hesmondhalgh, D. (2018). The Cultural Industries. Washington: Sage Publications.
- Kaplan, E. A. (1983). Women and Film: Both Sides of the Camera. U K: Methuen.
- Krippendorff, K. (2018). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Washington: Sage Publications.
- Lauzen, M. M., & Dozier, D. M. (2005). The Women in Television Survey: an Analysis of Media Representation from 1999 to 2004. Communication Research, 32(1), 12-28.
- Lazar, M. (2006). Feminist Media Studies: A Reader. Oxfordshire: Routledge.
- Lewis, J. (2005). Gender, Technology and the New Media. Washington: Sage Publications.
- Livingstone, S., & Bovill, M. (2001). *Children and Their Changing Media Environment: A European Comparative Study*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- MacKinnon, C. A. (1989). Toward a Feminist Theory of the State. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- McRobbie, A. (2004). Post-feminism and Popular Culture. *Feminist Media Studies*, 4(3), 255-264.
- Mulvey, L. (1975). Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen*, 16(3), 6-18.
- Patton, M. Q. (2002). Qualitative Research & Evaluation Methods. Washington: Sage Publications.

- Saussure, F. de. (1974). *Course in General Linguistics*. Chicago: Open Court.
- Sontag, S. (2003). *Regarding the Pain of Others*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Tasker, Y., & Negra, D. (Eds.). (2020). *Interrogating Postfeminism: Gender and the Politics of Popular Culture*. North Carolina: Duke University Press.
- Thompson, J. K., & Heinberg, L. J. (1999). The Media's Influence on Body Image: Beyond Media Literacy. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(2), 267-281.
- Tolman, D. L. (2006). *Dilemmas of Desire: Teenage Girls Talk About Sexuality*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Tuchman, G. (1978). The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media. In G. Tuchman, A. K. Daniels, & J. Benét (Eds.), *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media* (pp. 3-38). UK: Oxford University Press.
- van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. UK: Oxford University Press.
- Van Zoonen, L. (1994). *Feminist Media Studies*. Washington: Sage Publications.
- Williamson, J. (1978). *Decoding Advertisements: Ideology and Meaning in Advertising*. UK: Marion Boyars.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yirmibeşoğlu, G. (2016). Entertainment Industry versus Culture Industry: Designers of Consumption Society. *TRT Akademi*, 1(1), 230-245.

İLETİŞİM ÇALIŞMALARI DEĞERLENDİRMELERİ

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com